

NS

201700609

Mr. R.H.L.M. van Bortel
President-directeur

Informatrice mevrouw drs. E.I. Schippers
p/a Tweede kamer
postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Laan van Puntenburg 100
Postbus 2025
3500 HA Utrecht
Nederland
www.ns.nl

Datum 21 april 2017
Ons kenmerk 2803217
Onderwerp Inbreng Kabinetsformatie

Telefoon 06 - 22 27 94 83
E-mail jeroen.steusel@ns.nl

Geachte mevrouw Schippers,

Aan de vooravond van een nieuw kabinet vragen wij uw aandacht voor de bereikbaarheid van Nederland. Om ons land duurzaam, bereikbaar én economisch aantrekkelijk te houden is er een nieuw elan nodig waar het mobiliteit betreft. Graag wil ik u verzoeken onze bijdrage te betrekken bij de gesprekken om te komen tot een nieuwe coalitie.

Visie & Mobiliteitsakkoord + toekomst robuuste ordening voor de sector

De economie trekt weer aan, het aantal reizigers dat gebruikt maakt van het openbaar vervoer groeit (richting 2040 met 27% in reizigerskilometers in een laag groei scenario), de verstedelijking zet door en we worden als samenleving geconfronteerd met toenemende congestie, zowel op de weg als op het spoor. Demografische krimp in diverse regio's in Nederland geven tegelijkertijd nieuwe uitdagingen waar het vervoer betreft.

Tevens zijn er volop kansen en ontwikkelt het mobiliteitslandschap zich in de komende jaren snel met de opkomst van nieuwe vormen van (elektrisch, zelfrijdend, vraaggestuurd) vervoer over de weg en op het spoor. Deze innovaties moeten onderdeel gaan uitmaken van ons mobiliteitssysteem. Dit gebeurt bij een veranderend sentiment bij met name jongeren: 'van bezit naar gebruik' (minder behoefte aan het bezit van een eigen vervoersmiddel) en inspeland op de kansen die de digitalisering ons biedt. Naast deze ontwikkelingen kan de mobiliteitssector een bijdrage leveren aan de realisatie van de klimaatdoelen. Mobiliteit is de kern van duurzame, bereikbare en economisch sterke steden en regio's.

NS draagt elke dag bij aan het bereikbaar houden van Nederland. Onze prestaties voor de reizigers gaan vooruit. Bovendien behoort onze punctualiteit tot de top drie landen in wereld met het drukst bereden spoor en ook de klanttevredenheid over onze stations groeit¹. We werken meer dan in het verleden samen met vele partijen aan modaliteit overstijgende oplossingen. Daarbij is duurzaamheid voor ons vanzelfsprekend: we bieden 100% klimaatneutraal vervoer aan sinds 1 januari 2017. En van oudsher met een goed ingepaste ruimtelijke ontsluiting: vervoer tot in de centra van onze steden en verbindingen met de kerngebieden in diverse regio's met een gecombineerd aanbod van intercity's en sprinters die uitkomen op hoogwaardige stations.

We moeten echter een systemsprong maken. Om de toenemende congestie het hoofd te bieden en maximaal te profiteren van nieuwe vormen van vervoer.

¹ Bron: Europese Commissie, COM(2016)780

Dat betekent het bestaande spoorvervoer verder verbeteren (veilig, hoog frequent, etc.), nieuwe vervoersconcepten (zoals lightrail) introduceren en betere internationale verbindingen (b.v. tussen Eindhoven en Dusseldorf) om de concurrentiepositie van Nederland te versterken. Dat gaat niet zomaar. We hebben een urgente uitdaging met elkaar, maar de realiteit is dat er sinds 2010 forse bezuinigingen op het infrastructuurbudget zijn (ca. 25 mld. euro in totaal). In deze brief pleiten wij dan ook voor het opnemen van een tweetal kernpunten in het coalitieakkoord:

1. Het binnen een jaar afsluiten van een Mobiliteitsakkoord, met publieke en private bijdragen, met een investeringsbudget van minimaal €1 miljard extra per jaar tot 2040 op basis van een integrale, multimodale visie op de bereikbaarheid van de Randstad en verbinding met de stedelijke kernen in de regio's.
2. Creëren van een stabiele omgeving voor de infrastructuurbeheerder en vervoerders zodat de focus ligt op het realiseren van een optimale deur-tot-deur reis voor de reizigers en het wegnemen van infrastructurele knelpunten. Wij zijn ervan overtuigd dat een nog betere samenwerking tussen ProRail en NS kansen biedt om een nog beter product te leveren.

In dit schrijven worden bovenstaande punten nader toegelicht en doen we concrete voorstellen voor in het regeerakkoord 2017-2021.

1. Integrale visie en Mobiliteitsakkoord als basis

Om een systemsprong te maken naar een volledig duurzaam, vraag gestuurd en multimodaal OV- én mobiliteitsnetwerk, is een gezamenlijke visie en investeringsplan nodig van het nieuwe kabinet en de mobiliteitssector. Vanuit een gezamenlijk gevoelde urgentie hebben fiets-, auto-, transport- en OV-organisaties zich verenigd in de Mobiliteitsalliantie² alsmede via het Transport4Randstad initiatief en zijn er voorstellen uitgewerkt met een concrete investeringsagenda³. Met die bouwstenen maken we afspraken over het oplossen van knelpunten op de weg en het spoor en lanceren we doorbraakprojecten.

Voorstel voor in het regeerakkoord: 'We maken binnen één jaar een Mobiliteitsakkoord, met private en publieke bijdragen, voor Nederland met investeringsbudget van minimaal €1 miljard extra per jaar tot 2040.'

De realisatie van nieuwe lightrailprojecten is nodig voor de stedelijke bereikbaarheid. Door publiek-private samenwerking en financiering kunnen doorbraken worden gerealiseerd die rondom, tussen en in steden een enorme bijdragen leveren aan de bereikbaarheid. Wij vragen dan ook steun van het kabinet voor het onderzoeken en uitvoeren van doorbraakprojecten voor mobiliteit.

Voorstel voor in het regeerakkoord: 'De OV-sector gaat deze kabinetsperiode vernieuwde concepten voor mobiliteit onderzoeken en uitvoeren, te beginnen met lightrail tussen Amsterdam – Schiphol én Leiden – Den Haag.'

² ANWB, NS, RAI Vereniging, TLN, Rover, KNV, BOVAG, GVB, HTM, RET, Fietsersbond, FEHAC, VNA, VZR, MKB Infra, Qbuzz, Transdev/Connexion

³ Zie voor het Manifest 'Vooruit! Slimmer, Groen, Flexibel en Veilig' en de bouwstenen: www.mobiliteitsalliantie.nl + de brief van de Mobiliteitsalliantie d.d. 20 april 2017

Naast modaliteit overstijgende samenwerking en introductie van nieuwe vervoersconcepten groeit het gebruik van het spoor. De treinfrequenties zijn in de afgelopen jaren fors toegenomen met gunstige gevolgen voor de reiziger. Keerzijde is dat in de toekomstige dienstregelingen verdere capaciteit- en frequentieverhogingen onmogelijk worden wanneer bestaande 'bottlenecks' in de infrastructuur niet worden opgelost. Door de bezuinigingen in de afgelopen jaren zijn er tekorten ontstaan (Beheer en Onderhoud, Programma Hoogfrequent Spoor), programma's versoberd (ERTMS) of nog niet uitgevoerd (meer opstel terreinen, verlenging perrons). Voorbeelden van die knelpunten en 'spoorfiles' zijn:

- Het verdubbelen van sporen tussen Rotterdam en Delft-Zuid waar nu met twee sporen een 'trechter' bestaat voor treinverkeer;
- Extra perrons en een keervoorziening op Amsterdam-Zuid om meer treinen te laten rijden onder andere van en naar Schiphol;
- Infrastructurele aanpassingen tussen Arnhem - Nijmegen voor meer treincapaciteit en een snellere verbinding met Duitsland.

In de bijlage zijn de 10 grootste knelpunten op het spoor in kaart gebracht die aangepakt moeten worden om de capaciteit- en frequentieverhogingen in de toekomst te garanderen én betere aansluitingen voor de reizigers mogelijk te maken.

Voorstel voor in het regeerakkoord: 'Om verdere reizigersgroei op het spoor mogelijk te maken worden 'bottlenecks' (top 10 infrastructurele knelpunten, opstel terreinen, veiligheid- en besturingssystemen) op het spoor aangepakt en eerder afgesproken infraverbeteringen uitgevoerd.'

2. Toekomst robuuste ordening met focus op de deur-tot-deur reis

In de vorige Kabinetsperiode is opdracht gegeven tot een marktordeningsonderzoek over het spoor en de positie van NS daarin. Dit rapport is op 7 april 2017 gepresenteerd. Het geeft inzicht in de prestaties en complexiteit van onze sector. Ondanks de complexiteit van ons spoorstelsel wil ik u allereerst wijzen op de benchmark waar de spoorprestaties in Nederland vergeleken worden met de prestaties op het spoor in andere landen. Onze prestaties zijn goed en benaderen de prestaties ten aanzien van punctualiteit van de Zwitserse en Japanse Spoorwegen, die als de beste ter wereld worden aangemerkt.

Tegelijkertijd hebben wij de ambitie om onze prestaties te blijven verbeteren en in te spelen op nieuwe ontwikkelingen. Ook na onze huidige concessieperiode (tot 2025). Zo willen wij een stimulerende bijdrage leveren aan het realiseren van de mobiliteitsvisie van een volledig duurzaam, vraag gestuurd en multimodaal OV- én mobiliteitsnetwerk. Waar het de reizigers écht om gaat is immers een gemakkelijke en snelle deur-tot-deur reis. Het is dan ook nodig om in de komende Kabinetsperiode te komen tot een toekomst robuust ordeningsmodel dat deze ambitie mogelijk maakt.

De volgende uitgangspunten zijn naar ons inzicht relevant:

- Reiziger centraal: De reiziger reist van deur-tot-deur en heeft geen boodschap aan bestuurlijke, concessie- en modaliteitsgrenzen. De reiziger wil de reis als 1 systeem ervaren, waarin hij gemakkelijk, betaalbaar en snel van deur-tot-deur reist. De reiziger is daarom gebaat bij samenhangende diensten en samenwerking in de gehele mobiliteitsketen en niet bij verdere fragmentatie.

- Behouden van een integraal Hoofdrailnet: Het huidige Nederlandse Hoofdrailnet (inclusief de HSL) is gezien de geografische schaal een integraal systeem. Op dit net vullen intercity's en sprinters van NS elkaar aan om reizigers een optimale reis te bieden. Het opdelen van dit kernnet leidt tot een minder samenhangende dienstregeling, ongewenste versnippering en extra barrières voor de reizigers. Te denken valt hierbij aan: meer overstappen, verlies van hoog frequent treinen kunnen rijden, hogere kosten en afbreuk aan reisgemak. Het publiek belang is gediend bij een integraal Hoofdrailnet. Het Hoofdrailnet en de stations (zie verder) vormen in samenhang de vitale ruggengraat van de Nederlandse mobiliteit. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering en de ontwikkeling daarvoor hoort te liggen bij een bedrijf dat handelt in het maatschappelijk en economisch belang van Nederland.
- Knooppunten zijn onderdeel van de reis: Stations zijn een essentiële schakel in het Hoofdrailnet én in de beleving van de reiziger en vragen om een proactieve, klantgerichte ontwikkelaar als NS Stations.
- Binnenstedelijk en regionaal netwerk: Naast een sterke focus op het Hoofdrailnet onderzoeken wij hoe we kunnen bijdragen aan de samenwerking met andere vervoerders voor vervoer in de steden door de uitwerking van nieuwe vervoersconcepten, als Lightrail. Na 2019 zal NS opnieuw beoordelen of het meebieden op decentrale lijnen in de diverse regio's de kwaliteit van het openbaar vervoer in Nederland kan versterken.
- NS en ProRail: Naar ons inzicht vraagt de opgave om continue onze prestaties te blijven verbeteren om een nog intensievere samenwerking tussen ProRail en NS. Wij staan open voor een verkenning hoe we dat nog beter kunnen organiseren.

Voorstel voor in het regeerakkoord: 'De coalitie acht het van belang dat de focus binnen de spoorsector ligt op samenwerking, in bijzonder tussen ProRail en NS, waarbij integrale oplossingen voor de reizigers centraal staan. Het Hoofdrailnet (incl. HSL) behoort in handen te zijn van een maatschappelijk georiënteerd bedrijf als NS. Structuurwijzigingen dragen niet vanzelfsprekend bij aan een goed product voor de reiziger en dienen derhalve zorgvuldig gezien te worden.'

Tot slot: mobiliteit doet ertoe!

Een sterke mobiliteitsector, en in bijzonder het openbaar vervoer en de Nederlandse Spoorwegen, houdt Nederland duurzaam bereikbaar en biedt kwaliteit en comfort voor werkenden, ondernemers, scholieren, studenten en (recreatieve) reizigers uit binnen- en buitenland. Mobiliteit is één van de dragers van duurzame economische groei. NS wil ook in de komende kabinetsperiode een bijdrage leveren aan de mobiliteit van mensen en de groei van de Nederlandse economie. Daar willen wij graag samen met onze partners en het nieuwe kabinet aan bouwen.

Rest mij tot slot u veel succes te wensen bij uw opdracht tijdens deze formatie. Graag bereid tot een nadere gedachtewisseling met u over onze adviezen voor de komende kabinetsperiode.

Met vriendelijke groet,

R.H.L.M. van Boxtel

Bijlage: Top 10 bestaande infrastructurale knelpunten en oplossingsmaatregelen

#	Waar	Maatregel	Effecten
1	Amsterdam Zuid	- Aanleg van 2 extra perronsporen. - Keervoorziening maken.	- Voorkomen dat het netwerk van Metropoolregio Amsterdam overbelast raakt. - Meer ruimte voor internationale treindiensten rond Amsterdam.
2	Rotterdam – Delft Zuid	Spoorverdubbeling naar 4 sporen.	- Opheffen tweesporig eiland (8km) tussen Delft en Schiedam. Overige deel van baanvak Leiden-Dordrecht is viersporig. Zo kunnen er meer treinen rijden en ontstaat er een robuustere uitvoering.
3	Woerden – Gouda	- Spoorverdubbeling naar 4 sporen. - Aanpassen infrastructuur rond Gouda.	- Verbeteren van de bereikbaarheid tussen grote steden in de Randstad door reistijdversnelling. - Verminderen wachttijd regionale treinen, waardoor reizigers sneller door kunnen reizen.
4	Utrecht – Amersfoort – Harderwijk	Extra vrije kruising Amersfoort Oost. Keervoorziening Harderwijk.	- Frequentieverhoging in de brede Randstad. - Snellere en betrouwbaardere dienstregeling mogelijk tussen Randstad en Noord/Oost-Nederland.
5	Utrecht – Driebergen	Spoorverdubbeling naar 4 sporen.	- Reistijdwinsten tussen de Randstad en Oost-Nederland. - Reistijdwinsten in de agglomeratie Utrecht. - Verbetering internationale verbinding Amsterdam – Utrecht – Duitsland.
6	Nijmegen – Arnhem – Arnhem Velperpoort	Vrije kruising Velperpoort. Spoorverdubbeling naar 4 sporen tussen Arnhem en Arnhem Velperpoort. Uitbreiding capaciteit Arnhem – Nijmegen.	- Reistijdwinsten en betrouwbaardere dienstregeling van NS, regionale vervoerders in Gelderland en goederenvervoerders. - Verbetering internationale verbinding Amsterdam – Utrecht – Duitsland.
7	Hilversum	Vrije kruising maken.	- Snellere en betere dienstregeling in Flevoland en in het Gooi. - Verbeteren verbinding Utrecht – Almere.
8	Woerden – Leiden	Spoorverdubbeling naar 2 sporen.	- Snellere en betrouwbaardere treindienst mogelijk tussen Utrecht en Leiden. Die spoorlijn is nu namelijk deels enkelsporig. Er kunnen extra treinen rijden door deze maatregel.
9	Eindhoven	Vrije kruising aanleggen aan de zuidzijde.	- Reistijdwinsten en betrouwbaardere dienstregeling voor reizigers- en goederentreinen. - Positief voor internationale verbinding Eindhoven – Düsseldorf.
10	Ravenstein	Brug verdubbelen naar twee sporen.	- Bottleneck tussen Zuid- en Oost-Nederland verdwijnt zodat versnelling van treinen en betrouwbaardere dienstregeling mogelijk is.

Toelichting: Aanpak van 'spoorfiles' en huidige knelpunten

- Hierboven zijn de 10 grootste knelpunten in kaart gebracht die aangepakt moeten worden om de vervoerscapaciteit te garanderen en reizigersgroei op het spoor mogelijk te maken.
- Investerings in het Hoofdrailnet zijn nodig om de filevorming op het spoor te verminderen en economische centra bereikbaar te houden. De treinfrequenties zijn in de afgelopen jaren fors toegenomen. Keerzijde is dat de toekomstige dienstregeling gaat vastlopen wanneer huidige infrastructurele 'bottlenecks' niet worden opgelost.
- Zonder extra investeringen kunnen de capaciteit- en frequentieverhogingen en betere aansluitingen niet doorgevoerd worden, met als gevolg dat reizigers vaker te maken krijgen met drukke treinen en langere reistijden. Voldoende capaciteit op de opstelreinen is randvoorwaarde voor verdere groei op het spoor.

NS Groep N.V.
De heer R.H.L.M. van Boxtel
Postbus 2025
3500 HA UTRECHT

Kenmerk: 201700610

Den Haag, 3 mei 2017

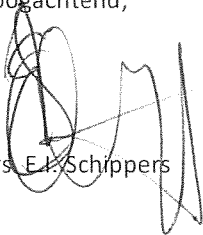
Geachte heer Van Boxtel,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Dr. E. J. Schippers

201700611

STICHTING INTERNATIONAAL ONDERWIJS

Secretariaat: Bigel 8, 2907 GA Capelle aan den IJssel, tel. 06-12124304, e-mail hans.gravesande@tele2.nl

Aan de Kabinetsinformatrice
mevrouw drs. E. Schippers
p.a. Tweede Kamer
Postbus 20018,
2500 EA Den Haag

Capelle aan den IJssel, 24 april 2017.

Geachte mevrouw Schippers,

Als onafhankelijke belangenbehartigende organisatie ten behoeve van de 40 internationale scholen in ons land heeft de Stichting Internationaal Onderwijs recent de publicatie "De staat van het internationaal onderwijs, 2017" uitgebracht waarvan u bijgaand een exemplaar aantreft. In de publicatie wordt de aandacht gevestigd op het belang van goed internationaal onderwijs voor het aantrekken en behouden van de werkgelegenheid in ons land, in het bijzonder bij internationale bedrijven.

Zonder dit onderwijs zouden deze bedrijven met vestigingen in een groot aantal landen grote moeite hebben met het aantrekken van gekwalificeerd personeel met een internationaal carrière-perspectief. Tijdens hun loopbaan verhuizen zij als regel meerdere malen en het spreekt vanzelf dat er in het land van aankomst behoefte is aan onderwijsaanbod (veelal Engelstalig) voor hun kinderen dat aansluit op de school die zij in hun eerdere vestigingsplaats bezochten. Het gaat zowel om bedrijven en instellingen die al in Nederland gevestigd zijn als om de aantrekkelijkheid van Nederland voor buitenlandse bedrijven of instellingen om zich hier te vestigen.

Een aantal knelpunten vraagt aandacht:

- * nu er weer economische groei optreedt ontstaat er capaciteitsgebrek bij internationale scholen, met name in het westen van het land. Wachtlijsten voor leerlingen zijn het gevolg. Van rijkswege (EZ en OCW) is daar recent actie op genomen. De verwachting is echter dat dit probleem ook in andere regio's gaat spelen, mede als gevolg van Brexit. Voor het komende Kabinet wordt dit een blijvend punt van aandacht. Nieuwe scholen zullen moeten worden geopend en bestaande vergroot. Gemeenten zullen moeten worden gestimuleerd om hier beleid op te voeren. In veel gevallen zal dit gepaard moeten gaan met het aanbieden van extra facilitering;
- * ook is het noodzakelijk dat de betrokken scholen goede docenten kunnen werven. Dat moet niet alleen binnen de EU kunnen, maar ook daarbuiten. In het laatste geval doen zich belemmeringen voor, die zullen moeten worden weggenomen. Veel docenten zijn afkomstig uit Angelsaksische landen (zie Brexit);
- * voor vakken die specifiek zijn voor internationale scholen - met name voor de scholen die het mondiaal prominente curriculum van het Internationaal Baccalaureaat aanbieden - is het verkrijgen van erkenning door DUO een probleem omdat deze vakken geen Nederlands equivalent hebben. Dat geldt bijvoorbeeld voor het vak Theory of Knowledge;
- * in de UK en Ierland is de salariering van docenten aanmerkelijk hoger dan in Nederland. Voor Nederlandse scholen met een internationale afdeling levert dit een probleem op bij hun pogingen om goede docenten aan te trekken. Helaas blijkt de 30% regeling van het ministerie van Financiën, die voor dergelijke docenten aantrekkelijk zou zijn, een

ondergrens te hebben waardoor onderwijsgeevenden uit de genoemde landen er veelal niet voor in aanmerking komen. Soelaas kan worden geboden door uitbreiding van de categorie gerechtigden:

- * de zgn. T-1 problematiek speelt een rol, in het bijzonder bij Nederlandse scholen die een internationale afdeling in stand (willen) houden. Zij ontvangen pas na het desbetreffende schooljaar de rijksbekostiging waar zij op grond van hun leerlingental recht op hebben. Bevoorschotting zal nodig zijn om continuïteit te garanderen;
- * volgens verwachting zal in 2018 de regelgeving op het lerarenregister van kracht worden. Voor zover noodzakelijk vraagt in dit verband de positie van internationale docenten aandacht, met name van degenen die verbonden zijn aan de internationale afdeling van een Nederlandse school;
- * op dit moment is het op zijn minst gesproken niet gemakkelijk te voorzien in passend onderwijs. Dit betreft met name internationale leerlingen die voor speciaal onderwijs in aanmerking komen. Hiervoor zijn regionale verbanden in het leven geroepen, maar het is nog niet in alle regio's uitgekristalliseerd of en hoe de internationale afdelingen van Nederlandse scholen daarvan gebruik kunnen maken, laat staan de particuliere internationale scholen;
- * voor internationale leerlingen die niet in staat blijken om hun internationale diploma op havo/vwo-niveau te halen ligt de meer praktijkgerichte route naar vmbo/mbo voor de hand. Mogelijkheden zijn: BTEC alsmede het nog niet in ons land ingevoerde Career Related Programme van het International Baccalaureate Office. Van belang is dat internationale mbo-leerlingen dispensatie krijgen voor het vak Nederlandse taal dan wel dat zij in de gelegenheid worden gesteld kennis van het Nederlands op te doen in het verlengde van het vak Dutch as a Foreign Language zoals dat op internationale scholen wordt onderwezen.

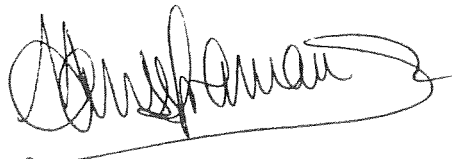
Gaarne beveelt het bestuur van de Stichting Internationaal Onderwijs u aan om het bovenstaande ter kennis te brengen van de onderhandelaars met het verzoek om er in het toekomstige beleid aandacht aan te besteden.

Met de meeste hoogachting

namens het bestuur

drs. A.J.E.G. Renique
(voorzitter)

drs. H.L.F. 's-Gravesande
(secretaris)

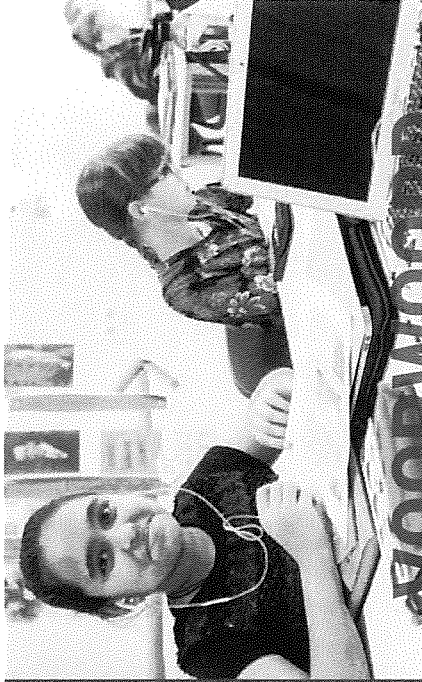
DE STAAT VAN
THE STATE OF
HET INTER
INTERNATIONAL
NATIONAAL
EDUCATION
ONDERWIJS

Stichting
Internationaal
Onderwijs

12 April 2017

Una lingua diversa è una diversa visione della vita

Federico Fellini
Italian filmmaker and registrar
1920 - 1993

VOORWOORD FOREWORD

This is the first issue of "The State of International Education in the Netherlands". By means of this publication, the Foundation for International Education wishes to improve the information provided about this component of the education system in the Netherlands.

Although the number of pupils in primary and secondary education concerned is relatively modest (19,000), this is a vital facility for them, their parents and the businesses and organisations involved. It is hard to overestimate the importance of this. This applies in both national terms - the added value for the Dutch economy - and in the context of the different regions, which due to their international business activity depend on being able to attract international staff.

This publication has been made possible partly by the written contributions by the Dutch International Primary Schools (DIPS), the Dutch International Secondary Schools (DISS) and the private international schools. The Ministry of Education, Culture and Science and the Ministry of Economic Affairs gave us access to the final report of the Regoplan Study into International Education in the Netherlands during the preparation phase (Oct. 2016). We received material from the Amsterdam Metropolitan Area, which provided insight into regional planning.

Following a general introduction, we will give an overview of the facts and figures of international education in the Netherlands. We will then focus on the regional perspective.

Finally, we will discuss the challenges and new developments.

On behalf of the Board of the Foundation for International Education, I hope you will enjoy reading this publication, and that in due course you will be able to use the information it contains to support this component of the education available in the Netherlands which is so important to pupils, parents and businesses.

Chiel Renique, Chair.

¹ We have used the available sources as well as possible; we would welcome any additional information or corrections.

Voor u ligt de eerste uitgave van "De staat van het Internationaal Onderwijs in Nederland". Daarmee wil de Stichting Internationaal Onderwijs in Nederland SIO komen tot een betere informatievoorziening over dit onderdeel van het onderwijsbestel in Nederland. Het gaat weliswaar om een relatief bescheiden aantal leerlingen (19.000) in primair en voortgezet onderwijs; maar voor hen, voor hun ouders en voor de betrokken bedrijven en organisaties is het een vitale voorziening. Het belang daarvan kan moeilijk worden overschat. Dat geldt zowel in landelijk perspectief: de meerwaarde voor de Nederlandse economie; als bezien vanuit de regio's die door internationale bedrijvigheid aangevuld worden: de aantrekken van internationale medewerkers.

Deze uitgave is mede mogelijk geworden door de inhoudelijke steun van de Dutch International Primary Schools (DIPS), de Dutch International Secondary Schools (DISS) en de private internationale scholen. Van de ministeries van OCW en EZ kregen we tijdens de voorbereidingsfase inzage in het eindrapport van de Regoplan Studie naar Internationaal Onderwijs in Nederland (okt. 2016). Voor een inzicht in de regionale planvorming kregen we materiaal van Metropool Regio Amsterdam.

Na een algemene introductie geven we een overzicht van feiten en cijfers over het internationaal onderwijs in Nederland. We belichten vervolgens het regionaal perspectief.

Ten slotte gaan we in op uitdagingen en nieuwe ontwikkelingen.

Namens het bestuur van SIO wens ik u veel leesplezier en ik spreek de hoop uit dat u wanneer u daartoe in de gelegenheid bent, met de opgedane kennis uw voordeel zult doen bij het ondersteunen van dit voor leerlingen, ouders en bedrijven belangrijke onderdeel van het onderwijsaanbod in Nederland.

Chiel Renique, voorzitter.

¹ Beschikbare bronnen hebben we zo goed mogelijk gebruikt en vermeld; we staan uiteraard open voor mogelijke aanvullingen of correcties.

INHOUD

CONTENTS

INLEIDING Schets van het economisch belang van internationaal onderwijs en toelichting op de groeiende vraag.

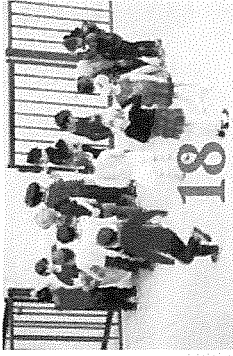
INTRODUCTION Outline of the economic importance of international education and the reasons for the growing demand.

10

FETEN & CIJFERS

Weergave van de stand van zaken en de groei in de afgelopen 5 jaar

FACTS & FIGURES The current state of affairs and the growth in the past five years.

18

HET INTERNATIONAAL ONDERWIJS IN REGIONAAL PERSPECTIEF Het aanbod aan internationaal onderwijs is een belangrijke factor voor regio's met hoge internationale mobiliteit. Tegelijk kunnen internationale scholen bijdragen aan de internationalisering van reguliere scholen in de regio.

INTERNATIONAL EDUCATION FROM A REGIONAL PERSPECTIVE The international education on offer is an important factor for regions with high international mobility. At the same time, international schools can contribute to the internationalisation of mainstream schools in the region.

16

IN KAART GEBRACHT

Een binnenkatern met alle scholen voor internationaal onderwijs in kaart gebracht.

OVERVIEW Interior section with an overview of all the schools for international education.

24

INTERVIEW MET DR. JORRIT VAN DER TOGT

over het belang van internationaal onderwijs, meer ouders kiezen voor tweetalig onderwijs en de grote toeganalichheid van ons hoger onderwijs voor buitenlanders.

INTERVIEW WITH DR. JORRIT VAN DER TOGT about the

26

UITDAGINGEN EN NIEUWE ONTWIKKELINGEN

De groeiende vraag naar internationaal onderwijs roept ook problemen op. Op het oog normale aandachtspunten zijn vaak extra lastig.

CHALLENGES AND NEW DEVELOPMENTS The growing demand for international education also entails problems. Seemingly normal issues can turn out to be problematic.

importance of international education, why more parents choose bilingual education, and the high degree of accessibility of higher education in the Netherlands for foreign students

14

INTERVIEW MET PROF. DR. JAN ANTHONIE BRUIJN

Het stimuleren van inclusief denken en begrip voor andere culturen en de mogelijkheden van onderwijsstechnologie voor internationalisering.

INTERVIEW WITH PROF. JAN ANTHONIE BRUIJN About the role of international education in creating mutual respect between pupils from different cultures, and the possibilities of education technology for internationalisation.

29

TOT SLOT De toenemende internationale arbeidsmobiliteit vraagt een groeiend aanbod aan internationaal onderwijs. Het is nu tijd voor actie!

IN CONCLUSION The increasing international professional mobility requires a growing supply of international education. Now is the time to act!

INLEIDING INTRODUCTION

In een globaliserende wereld neemt de mobiliteit over de grenzen heen toe. De arbeidsmarkt is niet langer nationaal. Dat geldt voor alle opleidingsniveaus. Voor ouders die vanuit het buitenland in Nederland komen werken en voor bedrijven is een bij de vraag passend aanbod aan internationaal onderwijs een belangrijke factor. Bedrijven geven aan dat gebrek aan (betaalbaar) internationaal onderwijs een van de grootste knelpunten is om internationaal internationale bedrijvigheid naar Nederland te halen, onder meer als gevolg van Brexit.

Ook voor Nederlandse werknemers die uitgezonden worden naar het buitenland, is internationaal geïntegreerd onderwijs van belang. Nederlandse ouders lijken bovendien ook zonder een op handen zijnde uitdaging, in toenemende mate geïnteresseerd in meer internationaal gericht onderwijs, getuige de sterke groei van het tweedagelijkse primair en voortgezet onderwijs in Nederland. En wanneer ze uitgezonden worden, is, in tegenstelling tot enkele decennia terug, volledig Nederlands onderwijs in het buitenland om geldsmatige redenen vaak niet meer te honoreren. Wel is internationaal onderwijs in combinatie met een aantal wettelijke lessen NTC (Nederlandse Taal en Cultuur) mogelijk. Zie hiervoor ook 'De Staat van het Nederlands Onderwijs in het buitenland 2015/2016' van de Stichting NOB.

*De Staat van het Nederlands Onderwijs, Methodologie Anstroom (M&A), aug. 2016, sheet 4
Rapport 'Regio's in 'Internationaal Onderwijs in Nederland' 2016, pag. 39*

In a globalising world, mobility across borders is increasing. The labour market is no longer national. That applies to all levels of education. For parents moving to the Netherlands from abroad and for businesses, it is important that the supply of international education meets the demand. Businesses have indicated that the lack of (affordable) international education is one of the main obstacles to recruiting international talent. And this at a time when there are many opportunities to attract international business activity to the Netherlands, partly as a consequence of Brexit.

Education with an international orientation is also important for Dutch staff posted abroad. It seems that Dutch parents are also increasingly interested in education with a more international focus when there is no imminent transfer abroad, as is evident from the strong growth in bilingual primary and secondary education in the Netherlands. And when they are transferred, full education in Dutch is often no longer feasible - as opposed to a few decades ago - due to the reduced numbers of pupils. However, international education combined with a number of weekly

Meer in het algemeen is het van grote waarde dat internationaal onderwijs, met respect voor de culturele traditie en diversiteit in het land van vestiging, voorbereid op wereldburgerschap en zo kan helpen te verbinden in plaats van te polariseren. Dit maatschappelijk thema is over de hele wereld actueler dan ooit en het is zeker dat het internationaal onderwijs, zowel wat betreft curriculum als wat betreft de cultuur en sfeer op de scholen, op dat punt veel te bieden heeft. Het internationaal onderwijs kan inspirerend zijn voor reguliere scholen die aandacht besteden aan internationalisering.

Uit beleidsdocumenten van de overheid blijkt het besef dat het internationaal onderwijs voor Nederland van belang is. Zo werd in een brief aan de Tweede Kamer over versterking van de economische groei (dd 16-9-2014) als een van de punten opgenomen het versterken van het aanbod van internationaal onderwijs. Dit voornemen is evenwel tot nu toe niet uitgewerkt. Wel hebben de ministeries van OCW en EZ, naar aanleiding van begin 2015 verzonden brieven van OCW en EZ naar Scholies en van de Stichting Internationaal Onderwijs (SIO) de opdracht gegeven voor een studie naar knelpunten in het aanbod van internationaal onderwijs, wat gezien mag worden als een aanzet om het eerdergenoemde beleidsvoornemen via gerichte maatregelen uit te werken.

Tegenover deze bijeen van aandacht van de kant van de overheid staat echter ook het geheel ontbreken van aandacht voor internationaal onderwijs in publicaties zoals de Begroting OCW en 'De Staat van het Onderwijs' van de inspectie van het onderwijs. Ook de Onderwijsraad besteedde

classes in Dutch Language and Culture can be offered. See also 'De Staat van het Nederlands Onderwijs in het buitenland 2015/2016', published by the Foundation for Dutch Education Worldwide.

In more general terms, it is of great value that international education with respect for the cultural tradition and diversity in the country where a person lives, prepares that person for world citizenship. It can therefore help to connect rather than polarise people. This social theme is more topical throughout the world now than ever before, and it is an established fact that international education, in terms of both the curriculum and the culture and atmosphere in the schools, has much to offer in that respect. International education can be inspiring for mainstream schools that pay attention to internationalisation.

Policy documents of the government show an awareness that international education is important for the Netherlands. For example, a letter to the Lower House about boosting economic growth (dated 16-09-2014) mentioned increasing the supply of international education as one of the points. However, this intention has so far not been put into practice. Following letters from the Dutch International Schools and the Foundation for International Education sent at the beginning of 2015, the Ministry of Education, Culture and Science and the Ministry of Economic Affairs gave instructions for a study into problems in the supply of international education, which can be seen as the first step towards the elaboration of the policy intention mentioned above by means of specific measures.

In spite of such attention on the part of the government, there is absolutely no reference to international education in the Education Budget of the Ministry of OCW and in 'De Staat van het Onderwijs', a report published by the Education Inspectorate. The Education Council did not pay any attention to international education in its advice 'Internationaal leren met ambitie' (2016) either, and only dealt with the aspect of the internationalisation of mainstream Dutch education. By means of 'The State of International Education, 2017', the Foundation for International Education wishes to fill this gap and make a broader audience aware of the provisions available in terms of international education in the Netherlands, and which developments and challenges are involved.

in zijn advies 'Internationaliseren met ambitie' (2016) geven aandacht aan het internationaal onderwijs en behandelde alleen het aspect van internationalisering van het reguliere Nederlandse onderwijs. SIO wil met deze publicatie 'De Staat van het Internationaal Onderwijs 2017' in de gesignaleerde lacune voorzien en zo breder bekend maken welke voorzettingen er zijn op het gebied van internationaal onderwijs in Nederland en welke ontwikkelingen en uitdagingen zich daarbij voordoen. Dit is het perspectief van het hiervoor geschatte belang van het internationaal onderwijs voor ons land. Het zal niet mogelijk zijn om deze publicatie van jaar tot jaar te verzorgen, daarvoor ontbreken de middelen, maar de stichting hoopt wel samen met andere partners (overheid, regio, bedrijfsleven) tot een periodiek vervolg te kunnen komen.

In hoofdstuk 2 zal een uitgebreid overzicht worden gegeven van het internationaal onderwijs in Nederland. Om enig inzicht te geven in de omvang en daarmee het belang van dit onderwijs, alvast enkele cijfers. In 2016 volgden 18.427 leerlingen een vorm van internationaal onderwijs. De regio's Amsterdam en Den Haag nemen daarvan het grootste deel (70%) voor hun rekening. Internationaal gezien bevindt Nederland zich daarmee qua deelname rond het gemiddelde van 1 leerling per 1000 inwoners. Wat evenwel opvalt is dat in Nederland de groei aanzienlijk sterker is dan in andere Europese landen: van 6.983 in 2005 via 12.509 in 2011 naar 18.427 in 2016.

Verwacht mag worden dat deze toename zal aanhouden. In Luxemburg en Zwitserland is momenteel het aantal leerlingen dat internationaal onderwijs volgt per 1000 inwoners aanzienlijk hoger dan in Nederland. Dat is te verklaren door het relatief grote aandeel hoogopgeleide migranten in de beroepsbevolking van deze landen. Nederland blijft op dit vlak juist wat achter. Uit onderzoek van de AWTI (Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie, 2012) blijkt dat in Nederland ongeveer 3,4 procent van de kenniswerkers een buitenlander is (van binnen of buiten de EU). Hiermee bevindt Nederland zich in de achterhoede van de EU. Het EU-gemiddelde is vijf procent, in België is het 8,5 procent en in Duitsland 4,9 procent.¹

Deze cijfers geven aan dat er nog een inhaalslag te maken is. In dezelfde richting en zo mogelijk indringender wijst een meting die gedaan is voor de metropoolregio Amsterdam. Alleen al in deze regio zijn er 18.000 kinderen van internationale werknemers geteld. Er is echter slechts capaciteit voor 5.500 leerlingen aan internationale scholen. Hierdoor gaan 12.500 kinderen niet naar internationale scholen, ook al zouden de ouders dat willen, maar naar een Nederlandse school, al of niet met tweetalig onderwijs.² Voor een deel, met name voor ouders die voor langere tijd in Nederland denken te verblijven, kan dat een bewuste keuze zijn. Echter voor de meeste ouders, zeker voor degenen met een beperkte verblijfsduur in Nederland, heeft dit niet de voorkeur. In de regio Amsterdam konden veel ouders (25%) hun kinderen niet plaatsen op de (internationale) school van hun voorkeur.³

Een belangrijke verklaring voor de slechte groei van de vraag naar internationaal onderwijs in ons land is, dat in vergelijking met decennia geleden de onderwijsaanbod van internationale leerlingen aanzienlijk is veranderd. Vroeger betrof de internationale mobiliteit vooral hoger kader dat als expat binnen de Nederlandse vestiging van multinationale ondernemingen en organisaties ging werken, ondersteund vanuit het moederconcern met diverse faciliteiten, inclusief vergoedingen voor de kosten van (event-

This is done from the perspective of the importance of international education for our country set out above. Due to a lack of resources it will not be possible to publish this report annually, but the Foundation does hope it will be able to follow up on this report periodically in cooperation with other partners (government, regions and the corporate sector).

Chapter 2 will give a detailed overview of international education in the Netherlands. Here are some figures to give the reader some idea of the extent, and therefore the importance, of this kind of education. In 2016, 18,427 pupils followed a form of international education: the regions of Amsterdam and The Hague accounted for most of this (70%). This means that, internationally, the Netherlands has more or less the average percentage of participants: 1.1 pupil per 1000 residents. It is interesting to note that growth has been considerably higher in the Netherlands than in other European countries: from 6,983 in 2005 to 12,509 in 2011 and 18,427 in 2016.

It is to be expected that this growth will continue. In Luxembourg and Switzerland, the number of pupils per 1000 residents following international education is currently considerably higher than in the Netherlands. This can be explained by the relatively large percentage of highly educated migrants in the working population of these countries. The Netherlands is slightly behind in this respect: a study by the Advisory Council for Science, Technology and Innovation (2012) shows that in the Netherlands approximately 3.4% of knowledge workers are foreigners (from EU and non-EU countries). This means the Netherlands is in a lower rank in comparison with other EU countries. The EU average is 5%, in Belgium this is 8.5%, and in Germany 4.9%.

These figures show that the Netherlands has some catching up to do. A measurement carried out for the Amsterdam Metropolitan Area points into the same direction, and possibly even more so. In this region alone, 18,000 children of international employees have been counted. However, the current international schools only have capacity for 5,500 pupils. This means that 12,500 children do not go to international schools, even if their parents would like them to do so, but to a Dutch school, whether or not with bilingual education. For some parents, in particular those planning to stay in the Netherlands longer, this can be a conscious choice. Nevertheless, for most parents, especially when living in the Netherlands, a limited period of time, this is not the preferred option. In the Amsterdam region, many parents (25%) were unable to enrol their children into the (international) school of their choice.

An important explanation for the strong growth in the demand for international education in our country is that, in comparison with a few decades ago, the parent population of inter-

ALGEMEEN IS HET VAN GROTE WAARDE OF GREAT VALUE DAT INTERNATIONAAL THAT INTERNATIONAL ONDERWIJS EDUCATION VOORBEREIDT OP WERELDBURGERSCHAP PREPARES FOR WORLD CITIZENSHIP

tueel (privaat) internationaal onderwijs voor de kinderen. De internationale mobiliteit anno 21ste eeuw is al lang niet meer alleen een zaak van multinationals, maar komt in alle sectoren en in alle bedrijfsklassen voor. Bovendien komen ook nieuwe contractvormen voor, zoals buitenlandse ZZP-ers met een specifieke expertise die op basis van een lokaal contract met een Nederlands bedrijf een project uitvoeren. Gevolg van deze ontwikkeling is dat in de meeste gevallen internationale werknemers zelf geheel de kosten moeten dragen van het internationaal onderwijs voor hun kinderen. Bij een enquête door Regioplan onder 1.177 ouders bleek dat slechts in 35% van de gevallen de werkgever bijdraagt in de schoolkosten!

Conclusie: het voorhanden zijn van voldoende en wat betreft ouderbijdrage toegankelijk internationaal onderwijs is een belangrijke factor voor het komen aantrekken van personeel uit het buitenland. Nederland bevindt zich momenteel Europees gezien op een gemiddelde plaats, maar met een aanzienlijk gerealiseerde groei in de afgelopen jaren. Wil Nederland geen kansen missen, dan is een met maatwerk naar de regio's ondersteunde groei van het aanbod gewenst.

national pupils has changed considerably. In the past, international mobility mainly concerned senior managers who started working as expats in the Dutch branch of multinational businesses, supported by the parent company with various facilities, including payments for the costs of (sometimes private) international education for their children. In the 21st century, international mobility is no longer a matter of multinationals, and occurs in all sectors and all business classes. As is the case in the Netherlands, new contract forms occur, such as foreign independent workers with specific expertise, who carry out a project on the basis of a local contract with a Dutch company. A consequence of this development is that in most cases international employees have to bear all the costs of international education for their children. A survey by Regioplan among 1,177 parents shows that in only 35% of the cases the employer contributed to the school expenses.⁴

Conclusion: the availability of adequate and -in terms of the parent contribution- accessible international education is an important factor for being able to attract staff from abroad. In European terms the Netherlands currently has an average position, but with considerable growth achieved over the past few years. If the Netherlands does not want to miss out on any opportunities, supported growth of the supply based on the situation in different regions is desirable.

¹ Regioplan pag. 28-33

² Rapport Regioplan oktober 2016 'Internationaal Onderwijs in Nederland', pag. 9

³ Regioplan 2016, pag. 10

⁴ Regioplan 2016, pag. 29

⁵ Leidschap Internationaal Onderwijs: Metropoolregio Amsterdam (MIRA), augustus 2016, sheet 23

FEITEN & CIJFERS

FACTS & FIGURES

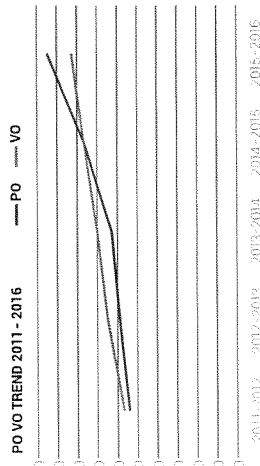
Voor het verzamelen en bewerken van kwantitatieve gegevens is gebruik gemaakt van de diensten van Onderwijsadviesbureau B&T. Met name is gefocust op de groei van het aantal leerlingen in de afgelopen 5 schooljaren en de herkomst van de leerlingen naar nationaliteit. Van de IGO-scholen (public schools) kon een volledig beeld worden geschilderd omdat hun gegevens van de aanvang af op georganiseerde wijze beschikbaar waren via DIPS en DISS.

De private internationale scholen werden individueel benaderd. Zij ontvingen via de mail een vragenlijst met begeleidende brief. Aan de non-respondents werd een reminder toegezonden, gevolgd door een telefonisch verzoek om reactie. Ondanks dat bleef de response naar verhouding laag (43%). Het feit dat een aantal grote scholen onder hen niet raagde heeft tot een vertekend beeld geleid. Hierop wordt onder het desbetreffende diagram nader ingegaan.

We have used the services of education advices B&T for the collection and processing of quantitative data. The main focus was on the growth in the number of pupils over the past five school years and the origin of the pupils according to nationality. It was possible to obtain a full picture of the international public schools because their data was available via DIPS and DISS from the beginning of their existence. The private international schools were approached individually. They received a survey with a covering letter and a questionnaire via mail. A reminder was sent to the non-respondents, followed by a telephone request for reaction. Unfortunately, the response was rather low (43%). The fact that a number of large schools among them did not respond has led to a distorted picture. This is described in more detail under the relevant diagrams.

Public international education

(PO = primary education, VO = secondary education)

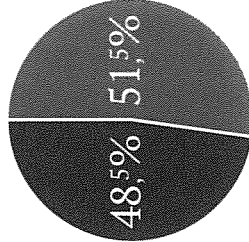

Duidelijk geeft deze grafiek de groei weer welke over de afgelopen 5 schooljaren is gerealiseerd. Overigens was er ook voordien een sterke groei. Interessant is het feit dat de stijging van het PO substantiëler is dan die van het VO. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat er de laatste jaren meer jongere kennissamenstelling naar Nederland zijn gekomen met dienovereenkomstige gezinssamenstelling. Dit vergt nader onderzoek. This chart clearly shows the growth achieved over the past five school years. In fact, the same upward trend existed before that period. It is interesting that there was a more substantial rise in primary than in secondary education. A possible explanation could be that more young knowledge workers with young families have come to the Netherlands over the past few years. This requires further investigation.

Voor het verzamelen en bewerken van kwantitatieve gegevens is gebruik gemaakt van de diensten van Onderwijsadviesbureau B&T. Met name is gefocust op de groei van het aantal leerlingen in de afgelopen 5 schooljaren en de herkomst van de leerlingen naar nationaliteit. Van de IGO-scholen (public schools) kon een volledig beeld worden geschilderd omdat hun gegevens van de aanvang af op georganiseerde wijze beschikbaar waren via DIPS en DISS.

De private internationale scholen werden individueel benaderd. Zij ontvingen via de mail een vragenlijst met begeleidende brief. Aan de non-respondents werd een reminder toegezonden, gevolgd door een telefonisch verzoek om reactie. Ondanks dat bleef de response naar verhouding laag (43%). Het feit dat een aantal grote scholen onder hen niet raagde heeft tot een vertekend beeld geleid. Hierop wordt onder het desbetreffende diagram nader ingegaan.

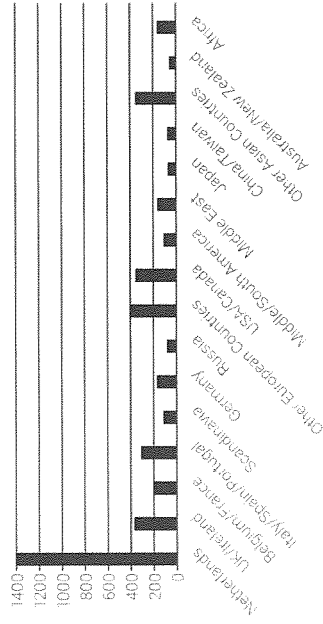
We have used the services of education advices B&T for the collection and processing of quantitative data. The main focus was on the growth in the number of pupils over the past five school years and the origin of the pupils according to nationality. It was possible to obtain a full picture of the international public schools because their data was available via DIPS and DISS from the beginning of their existence. The private international schools were approached individually. They received a survey with a covering letter and a questionnaire via mail. A reminder was sent to the non-respondents, followed by a telephone request for reaction. Unfortunately, the response was rather low (43%). The fact that a number of large schools among them did not respond has led to a distorted picture. This is described in more detail under the relevant diagrams.

8853 PUPILS PUBLIC SCHOOLS
8560 PUPILS PRIVATE SCHOOLS

Overzicht van aantallen leerlingen en hun nationaliteiten in IGO-scholen en particulier internationaal onderwijs: zie volgende pagina's. Overview of the number of pupils from their nationalities in public and private schools: see next pages.

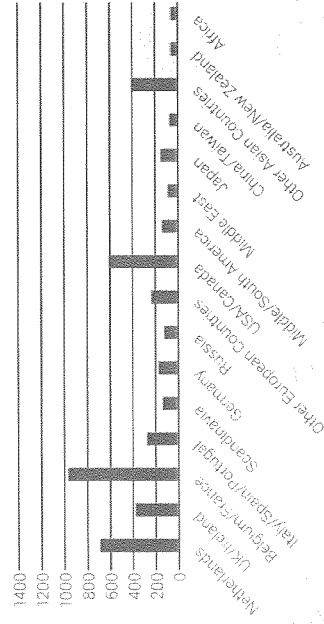
PUBLIC SCHOOLS 2015/2016

Opmerkelijk is het naar verhouding grote aantal Nederlandse leerlingen. Dit zou betekenen dat het aantal terugkerende Nederlandse expats substantieel is. Mogelijk dat de recessie hier een rol heeft gespeeld. Het kan dus zijn dat dit een tijdelijk verschijnsel is. Voor het overige valt het aantal leerlingen uit Westerse en met name Europese landen op. Daarnaast zijn de Aziatische landen goed vertegenwoordigd. Uiteraard speelt de economische potentie van deze landen een rol.

The relatively large number of Dutch pupils is a striking detail. This would suggest that there is a substantial number of returning Dutch expats. Perhaps the recession has played a part in this. It is therefore possible that this is a temporary phenomenon. Also noteworthy is the number of pupils from Western countries, and in particular Western European countries. Asian countries are also well represented. The economic potential of these countries obviously plays a part.

PRIVATE SCHOOLS 2015/2016

Het grote aantal francofone leerlingen (met name uit Frankrijk, België, Canada) houdt verband met de ontvangen opgave van het Lycée français dat met bijna 1.000 leerlingen een grote speler is onder de respondenten. Opmerkelijk is het veel geringere aantal Nederlandse leerlingen dan bij de public schools. Wellicht dat Nederlandse expats bij terugkeer gemakkelijker geneigd zullen zijn te kiezen voor een Nederlandse school met internationale afdeling. Zonder twijfel speelt ook een rol dat het private internationaal onderwijs kostbaarder is dan het IGO. Slechts 35% van de ouders ontvangt een vergoeding van de werkgever voor de kosten van het onderwijs aan hun kinderen.

The large number of francophone pupils (mainly from France, Belgium and Canada) is due to the figures received from the Lycée Français, which with nearly 1,000 pupils is a major player among the respondents. Also interesting is the much smaller number of Dutch pupils in comparison with the public schools. Perhaps returning Dutch expats are much more inclined to choose a Dutch school with an international department. Undoubtedly the fact that international education is more expensive than internationally oriented education also plays a part. Only 35% of the parents receive a contribution from their employer towards their children's school fees.

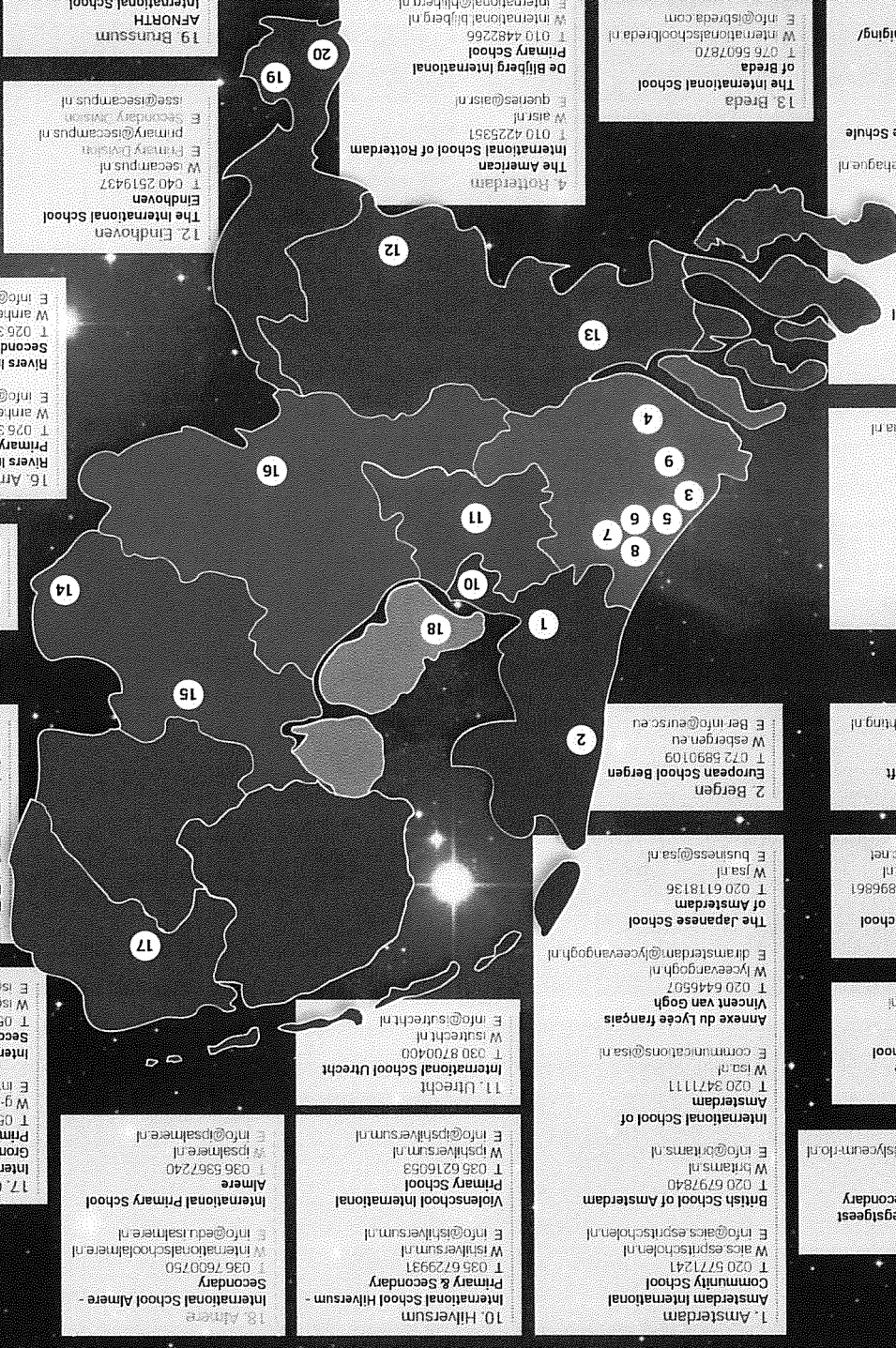

INTERNATIONAL EDUCATION IN THE NETHERLANDS

ONDERWIJS IN NEDERLAND

- 1. Amsterdam
Amsterdam International Community School
W. Jacobs
T. 020 5771241
E. info@acs.espritschool.nl
- 2. Bergen
European School Bergen
W. Esbergen
T. 072 5890109
E. Ber.info@eursecu.nl
- 3. Den Haag
The British School in the Netherlands - Primary & Junior School
W. British School
T. 070 3154077
E. info@britishschool.nl
- 4. Rotterdam
The American International School of Rotterdam
W. A. I. S.
T. 010 4225851
E. queres@aiar.nl
- 5. Wassenaar
The American School of the Hague
W. Ash
T. 070 5121060
E. info@ash.nl
- 6. Voorschoten
The British School in the Netherlands - Senior School
W. British School
T. 071 5602222
E. senior@britishschool.nl
- 7. Leiderdorp
Eckehyrc International School Leiderdorp - Primary
W. Eckehyrc International
T. 071 5892945 of 071 5896861
E. international@eckehyrc.nl
- 8. Oegstgeest
Het Rijlands Lyceum Oegstgeest International School - Secondary
W. Istal
T. 071 5193555
E. administratie@rijlandslyceum.nl
- 9. Delft
International School Delft
W. Iselt
T. 015 2850038
E. iselt@laurentiusstichting.nl
- 10. Hilversum
International School Hilversum - Primary & Secondary
W. Hilversum
T. 035 6729931
E. info@ishilversum.nl
- 11. Utrecht
International School Utrecht
W. Isrecht
T. 030 8700400
E. info@isrecht.nl
- 12. Eindhoven
The International School Eindhoven
W. Iscampus.nl
T. 040 2519437
E. primary@isecampus.nl, E. secondary@isecampus.nl, E. issec@isecampus.nl
- 13. Breda
The International School of Breda
T. 076 5607870
E. info@isbreda.com
- 14. Ommen
International School Erde
W. Erde
T. 0529 451452
E. info@erde.nl
- 15. Groningen
International Department of Groningse Schoolvereniging
T. 050 5270818 of 06 20738551
E. info@edu.isakmere.nl
- 16. Arnhem
Rivers International School Arnhem - Primary
W. Arnhem International School
T. 026 3230729
E. info@ais-primary.nl
- 17. Groningen
International School Groningen - Secondary
W. Groningen
T. 050 5340084
E. info@maatens.nl
- 18. Almere
International School Almere
T. 036 5967240
E. info@ipsalmere.nl
- 19. Brunssum
AFNORTH International School
W. Afnorths.com
T. 045 5278221
E. directorate@afnorths.com
- 20. Maastricht
United World College Maastricht
T. 043 2410410
E. info@uwcmastrecht.nl
- 1. Amsterdam
Amsterdam International Community School
W. Jacobs
T. 020 5771241
E. info@acs.espritschool.nl
- 2. Amsterdam
British School of Amsterdam
W. Britams
T. 020 6797840
E. info@britams.nl
- 3. Den Haag
The British School in the Netherlands - Primary & Junior School
W. British School
T. 070 3154077
E. info@britishschool.nl
- 4. Rotterdam
The American International School of Rotterdam
W. A. I. S.
T. 010 4225851
E. queres@aiar.nl
- 5. Wassenaar
The American School of the Hague
W. Ash
T. 070 5121060
E. info@ash.nl
- 6. Voorschoten
The British School in the Netherlands - Senior School
W. British School
T. 071 5602222
E. senior@britishschool.nl
- 7. Leiderdorp
Eckehyrc International School Leiderdorp - Primary
W. Eckehyrc International
T. 071 5892945 of 071 5896861
E. international@eckehyrc.nl
- 8. Oegstgeest
Het Rijlands Lyceum Oegstgeest International School - Secondary
W. Istal
T. 071 5193555
E. administratie@rijlandslyceum.nl
- 9. Delft
International School Delft
W. Iselt
T. 015 2850038
E. iselt@laurentiusstichting.nl
- 10. Hilversum
International School Hilversum - Primary & Secondary
W. Hilversum
T. 035 6729931
E. info@ishilversum.nl
- 11. Utrecht
International School Utrecht
W. Isrecht
T. 030 8700400
E. info@isrecht.nl
- 12. Eindhoven
The International School Eindhoven
W. Iscampus.nl
T. 040 2519437
E. primary@isecampus.nl, E. secondary@isecampus.nl, E. issec@isecampus.nl
- 13. Breda
The International School of Breda
T. 076 5607870
E. info@isbreda.com
- 14. Ommen
International School Erde
W. Erde
T. 0529 451452
E. info@erde.nl
- 15. Groningen
International Department of Groningse Schoolvereniging
T. 050 5270818 of 06 20738551
E. info@edu.isakmere.nl
- 16. Arnhem
Rivers International School Arnhem - Primary
W. Arnhem International School
T. 026 3230729
E. info@ais-primary.nl
- 17. Groningen
International School Groningen - Secondary
W. Groningen
T. 050 5340084
E. info@maatens.nl
- 18. Almere
International School Almere
T. 036 5967240
E. info@ipsalmere.nl
- 19. Brunssum
AFNORTH International School
W. Afnorths.com
T. 045 5278221
E. directorate@afnorths.com
- 20. Maastricht
United World College Maastricht
T. 043 2410410
E. info@uwcmastrecht.nl
- 1. Amsterdam
Amsterdam International Community School
W. Jacobs
T. 020 5771241
E. info@acs.espritschool.nl
- 2. Amsterdam
British School of Amsterdam
W. Britams
T. 020 6797840
E. info@britams.nl
- 3. Den Haag
The British School in the Netherlands - Primary & Junior School
W. British School
T. 070 3154077
E. info@britishschool.nl
- 4. Rotterdam
The American International School of Rotterdam
W. A. I. S.
T. 010 4225851
E. queres@aiar.nl
- 5. Wassenaar
The American School of the Hague
W. Ash
T. 070 5121060
E. info@ash.nl
- 6. Voorschoten
The British School in the Netherlands - Senior School
W. British School
T. 071 5602222
E. senior@britishschool.nl
- 7. Leiderdorp
Eckehyrc International School Leiderdorp - Primary
W. Eckehyrc International
T. 071 5892945 of 071 5896861
E. international@eckehyrc.nl
- 8. Oegstgeest
Het Rijlands Lyceum Oegstgeest International School - Secondary
W. Istal
T. 071 5193555
E. administratie@rijlandslyceum.nl
- 9. Delft
International School Delft
W. Iselt
T. 015 2850038
E. iselt@laurentiusstichting.nl
- 10. Hilversum
International School Hilversum - Primary & Secondary
W. Hilversum
T. 035 6729931
E. info@ishilversum.nl
- 11. Utrecht
International School Utrecht
W. Isrecht
T. 030 8700400
E. info@isrecht.nl
- 12. Eindhoven
The International School Eindhoven
W. Iscampus.nl
T. 040 2519437
E. primary@isecampus.nl, E. secondary@isecampus.nl, E. issec@isecampus.nl
- 13. Breda
The International School of Breda
T. 076 5607870
E. info@isbreda.com
- 14. Ommen
International School Erde
W. Erde
T. 0529 451452
E. info@erde.nl
- 15. Groningen
International Department of Groningse Schoolvereniging
T. 050 5270818 of 06 20738551
E. info@edu.isakmere.nl
- 16. Arnhem
Rivers International School Arnhem - Primary
W. Arnhem International School
T. 026 3230729
E. info@ais-primary.nl
- 17. Groningen
International School Groningen - Secondary
W. Groningen
T. 050 5340084
E. info@maatens.nl
- 18. Almere
International School Almere
T. 036 5967240
E. info@ipsalmere.nl
- 19. Brunssum
AFNORTH International School
W. Afnorths.com
T. 045 5278221
E. directorate@afnorths.com
- 20. Maastricht
United World College Maastricht
T. 043 2410410
E. info@uwcmastrecht.nl

LEGENDA

- Noord-Holland
- Zuid-Holland
- Utrecht
- Flevoland
- Zeeland
- Noord-Brabant
- Limburg
- Overijssel
- Gelderland
- Groningen
- Friesland
- Drenthe

HET INTERNATIONAAL ONDERWIJS IN REGIONAAL PERSPECTIEF

INTERNATIONAL EDUCATION FROM REGIONAL PERSPECTIVE

Aan de hand van de overzichtkaart in het middenkatern kan men vaststellen welke regio's met internationaal onderwijs zich in ons land profileren als vestigingslocatie voor internationale bedrijven. Amsterdam (Amsterdam/Amstelveen, Zaandam/Purmerend, Haarlem/Haarlemmermeer, Almere/Lelystad en Goo- & Vechtstreek), Dordrecht, Voorsschen, Den Haag, Wassenaar, Delft, Rotterdam, West-Brabant, Utrecht, Oost-Brabant, Zuid-Limburg, Arnhem/Nijmegen, Twente en Groningen.

Van de hierboven genoemde regio's kent Den Haag reeds gedurende langere tijd een aantal particuliere internationale scholen, waarvan de Duitse Internationale Schule Den Haag de oudste is (tweede helft 19de eeuw). The British School in the Netherlands vestigde zich in de jaren '30 van de vorige eeuw in Den Haag. The American School of the Hague en het Lycée Français Vincent van Gogh dateren van begin jaren '50. In Amsterdam en Rotterdam vonden ongeveer gelijktijdig initiatieven plaats. Amsterdam met The International School of Amsterdam, The British School of Amsterdam en een Franstalige basisschool welke thans deel uitmaakt van het Lycée français en Rotterdam met The American International School of Rotterdam. Beide stelden huisvesten voort's een Japanse school. In dezelfde periode werd de Internationale Schoon Eerde (Ommer) opgericht. Deze school heeft een internaat.

Vanuit de Europese Economische Gemeenschap kwam in de jaren '50 een nieuwe impuls in de vorm van de oprichting van Europese scholen,

The map of the Netherlands in the middle section shows which regions with international education stand out as locations for international companies: Amsterdam (Amsterdam/Amstelveen, Zaandam/Purmerend, Haarlem/Haarlemmermeer, Almere/Lelystad and Goo- & Vechtstreek), Dordrecht, Voorsschen, The Hague, Wassenaar, Delft, Rotterdam, West-Brabant, Utrecht, East-Brabant, South-Limburg, Arnhem/Nijmegen, Twente and Groningen.

Of the regions mentioned above, The Hague has had a number of private international schools for quite some time: the German International School of The Hague is the oldest (second half of the 19th century). The British School in the Netherlands was established in The Hague in the 1930s. The American School of the Hague and the Lycée français Vincent van Gogh date from the early 1950s. In Amsterdam and Rotterdam initiatives took place more or less at the same time: the Amsterdam International School, the British School of Amsterdam and a French school which is now part of the Lycée français

bedoeld voor kinderen van medewerkers van Europese instellingen. In 1963 startte in Bergen een (door de EEG bekostigde) traditionele Europese school, in 2012 gevolgd door een geaccrediteerde Europese school in Den Haag.

De reeds genoemde Nederlandse scholen met een afdeling Internationaal Georiënteerd Onderwijs (IGO) danken hun ontstaan aan een in 1983 door het ministerie van OCW mogelijk gemaakte pilot. In de aanvang betrof het drie Nederlandse scholen voor voortgezet onderwijs (Oegstgeest, Hilversum en Eindhoven) die toestemming kregen IGO te starten dat op ongeveer gelijke wijze werd bekostigd als het Nederlandstalige onderwijs. Enige jaren later volgde ook het IGBO bij een groeiend aantal Nederlandse basisscholen. Sederden heeft het IGO een indrukwekkende ontwikkeling doorgemaakt, zodat thans kan worden gesproken van een nationaal landelijk dekking patroon van scholen, uiteraard op die plekken waar voldoende internationale bedrijven en instellingen gevestigd zijn. Nederland heeft daarmee in aanvulling op het particulier aanbod een breed toegankelijk internationaal onderwijs gecreëerd met een nog altijd wel aanzienlijk hogere ouderbijdrage dan voor een reguliere school gebruikelijk is, maar een aanzienlijk lagere bijdrage dan de private scholen vragen.

Bekijken we de ontwikkelingen meer vanuit regionaal perspectief, dan kunnen we constateren dat de drie westelijke regio's en Eindhoven in de afgelopen tientallen jaren een stormachtige ontwikkeling hebben doorgemaakt.

In Amsterdam, and the American International School of Rotterdam. Both cities also have a Japanese school. International School Eerde (Ommer) was founded in the same period. This school has a boarding facility.

In the 1950s the EEC provided a new impulse in the form of the establishment of European schools, intended for children of staff working at European institutions. In 1963 a traditional European school was started in Bergen (funded by the EEC), followed in 2014 by an accredited European School in The Hague.

The Dutch schools already mentioned with a department for Internationally Oriented Education (IGO) were founded as part of a pilot, made possible by the Ministry of Education, Culture and Science in 1983. Initially this concerned three Dutch schools for secondary education (Oegstgeest, Hilversum and Eindhoven) that were given permission to start providing Internationally Oriented Secondary Education, which was financed in more or less the same way as Dutch secondary education. A few years later

Weliswaar is nu nog altijd ruim 70% van het aantal leerlingen in het internationaal onderwijs geconcentreerd in de regio's Den Haag en Amsterdam, maar de overige regio's zullen zich naar verwachting in de komende decennia met een sterke doorgroei bewijzen. Provincies, grote gemeenten, kamers van Koochohandel en het bedrijfsleven zijn hier de actoren die impulsen kunnen geven aan verdere ontwikkeling.

VOOR FRIESLANDCAMPINA IS HET VAN VITAAL
OP DE RIJN EN DE Rijnland-ROEVEN
BELANG OM INTERNATIONAAL ONDERWIJS IN
NEDERLAND TE HEBBEN DAT BETAALBAAR IS.
GELET OP HET FEIT DAT WIJ ONS CENTRAL OFFICE
IN NEDERLAND HEBBEN, MAKEN WIJ VAAK
GEBRUIK VAN EXPATS VOOR KENNISDELING EN
INTERNATIONALISERING VAN ONZE BUSINESS.
INDIEN WIJ GEEN PLEKKEN OP BETAALBARE
INTERNATIONALE SCHOLEN KUNNEN VERKRIJGEN
VOOR ONZE EXPATS DAN KAN DIT GEVOLGEN
HEBBEN VOOR DE INTERNATIONALISERING
FOR THE INTERNATIONALIZATION OF
VAN ONZE BUSINESS EN BEDRIJFSVOERING.
WIJ STEUNEN DAAROM VAN HARTE HET INITIATIEF
OM MEER BETAALBARE INTERNATIONALE
SCHOLEN IN NEDERLAND TE KRIJGEN
EN VERVOLGENS OOK TE BEHOUDEN.

MARCO VAN DER NEUT
 Managing Global Mobility
 Corporate Human Resources
 FrieslandCampion Capitalis Centre

Dat is zonder meer van belang voor in Nederland gevestigde bedrijven die internationaal actief zijn. Maar ook nieuwe bedrijvigheid kan worden aangetrokken. Afhankelijk van het regionale profiel (dienstverlening, nieuwe technologieën, kennis, industriële bedrijvigheid) zullen internationaal opererende bedrijven en instellingen zich hierdoor aantrokken voelen en vestiging overwegen. Bijkomende aspecten zoals afzetgebied, infrastructuur, ruimtelijke faciliteiten en beschikbare arbeidskracht van geswerigde kwaliteits spelen een dominante rol. Grootchaligheid en vestigingsplaatsen over de gehele wereld leiden tot arbeidsbewegingen tussen bedrijfslocaties. Met name voor hoogopgeleide werknemers is een internationale carrière een interessante optie. Omdat dit veelal ook medewerkers zijn met een gezin, is de nabijge beschikbaarheid van internationaal onderwijs een must. Dat geldt met name voor degenen die in een relatief kort aantal jaren belangrijke carrièrestappen maken. Voor hooggespecialiseerde werknemers geldt vaak een langere verblijfsduur. Men denke aan juristen en medewerkers met een specifieke, vaak multidisciplinaire deskundigheid. Bij hen is een zekere trend te bespeuren om hun kinderen in het Nederlandse onderwijs te laten instromen (wel met tweetalig onderwijs).

* RegioPlan 2016, pag. 19

Internationally Oriented Primary Education also followed in a growing number of Dutch primary schools. Since then, Internationally Oriented Education has undergone an impressive development, which means there is now a pattern of schools covering almost the whole country obviously in those areas where sufficient international businesses and institutions are established. As a result, the Netherlands has created broadly accessible international education that supplements the private supply. It still has a considerably higher parent contribution than the average for a mainstream school, but considerably lower than the private schools.

When we look at the developments from a more regional perspective, we can conclude that the three western regions and Eindhoven have experienced a boom over the past couple of decades. Although more than 70% of the pupils in international education are still concentrated in the regions of The Hague and Amsterdam, it is expected that the other regions will prove themselves by means of continued growth over the next couple of decades. Provinces, large municipalities, Chambers of Commerce and the corporate sector are the actors that can give an impulse to further development.

This is undoubtedly important for businesses established in the Netherlands that are active internationally. But it also helps to attract new businesses. Depending on the regional profile (services, new technologies, knowledge, industrial activity), this will be attractive to internationally operating businesses and institutions, which will consider establishing themselves in the relevant region. Additional aspects such as the market, infrastructure, available locations and available manpower of the required quality play a dominant role. Large-scale businesses and branches throughout the world lead to the movement of labour between business locations. For highly educated staff in particular an international career is an interesting option. As these are mostly also employees with a family, nearby availability of international education is a must. This applies in particular to those who make important steps in their career within a relatively small number of years. Highly specialised employees often have a longer term of residence. This applies, for example, to legal experts and staff with specific, often multidisciplinary expertise. A certain trend can be identified among them to let their children enter Dutch education (but with bilingual teaching).

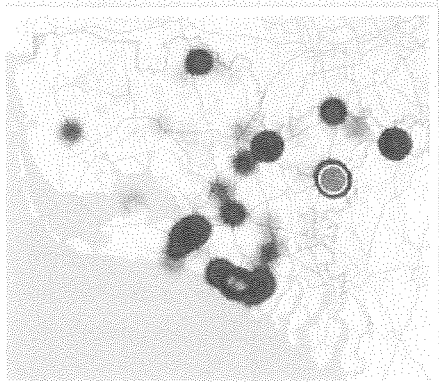
Of course, International Education is not only important for incoming expats, but also for children of expats who are transferred from the Netherlands. It is very important for them that they are able to complete their foreign diploma via international education in the Netherlands. International study programmes such as the International and European Baccalaureate Secondary schools and European Schools play an important part in this.

VOOR ONS ALS TERUGKEREND GEZIN, NA EEN LANGDURIG
TO US, AS A FAMILY RETURNING AFTER A LONG STAY
VERBLIJF IN HET BUITENLAND, WAS CONTINUERING VAN HET
ABROAD, THE CONTRIBUTION OF
ONDERWIJSPROGRAMMA VAN ONZE KINDEREN CRUCIAAL.
OUR CHILDREN'S PROGRAMME OF STUDY WAS CRUCIAL.
AANGEZIEN ZIJ NOOIT OP NEDERLANDSE SCHOLEN HADDEN
AS THEY HAD NEVER ATTENDED A DUTCH SCHOOL
GEZETEN BETEKENDE DAT HET VOORTZETTEN VAN HUN OPLEIDING
THE CONTRIBUTION OF
OP EEN INTERNATIONALE SCHOOL. BESCHIKBAARHEID VAN
A HIGH-QUALITY INTERNATIONAL SCHOOLING WAS
HOOGWAARDIGE INTERNATIONALE SCHOOLOPLEIDINGEN WAS
VOOR ONS DE NUMMER EEN AFWEGING AANGAANDE HET
OUR FIRST PRIORITY IN TERMS OF WHETHER OR NOT
AL DAN NIET ACCEPTEREN VAN EEN POSITIE IN NEDERLAND.
TO ACCEPT A POSITION IN THE NETHERLANDS.

Overigens is Internationaal Onderwijs niet alleen van belang voor inkomende expats, maar ook voor kinderen van expats die vanuit Nederland worden uitgezonden. Zij hebben er groot belang bij dat zij na terugkeer in de geboorteland zijn om via internationaal onderwijs hun buitenlands diploma uiteindelijk in Nederland te kunnen afnemen. Internationale Baccalaureaat maken dat mogelijk. IGVO-scholen en Europese scholen spelen hierbij een belangrijke rol.

In diverse regio's zijn de afgelopen decennia op onderling verschillende manier initiatieven genomen, niet alleen om internationaal onderwijs te starten maar ook met het oog op de instandhouding ervan. Meer recent om de groei van het internationaal onderwijs in goede banen te leiden. Dat dit laatste noodzakelijk is blijkt uit de toenemende belangstelling die het gevolg is van de voortschrijdende internationale bedrijvigheid, met name in het westen des lands en in de regio Eindhoven.

Een illustratie is de concentratie van locaties van de 60 meest in R&D investerende bedrijven in Nederland.

(2015, Bron: Industrial R&D outlook EC en Technisch Weekblad, bewerking en kaartvergeving: Birch*)
 (2015, Source: Industrial R&D outlook EC and Technisch Weekblad, editing and map: Birch*)

In a number of regions, different kinds of initiatives have been taken over the past decades, not only in order to start international education, but also with a view to maintaining it. More recently, measures have been taken to put international education on the right track. The fact that this is necessary is clear from the increasing interest that is the result of continued international activity, in particular in the western part of the country and in the Eindhoven region.

This is illustrated by the concentration of locations of the 60 businesses that invest most in R&D in the Netherlands, see map.

Close cooperation in socio-economic and educational terms by provincial, regional and local governments with the corporate sector preferably structurally can provide a healthy base for international education established and to be established at a location. Attention should be paid not only to funding but also to the available space, especially as some regions are faced with (momentary) waiting lists.

The Delta Plan for International Education of the Amsterdam Metropolitan Area (AMA) is a good example of a structural regional approach. This concerns a partnership of 33 municipalities, the provinces of North Holland and Flevoland, and the urban region of Amsterdam. The plan was published at the end of 2016 for the consultative platform Bestuurlijk Overlegplatform Economische Structuurversterking (Consisting of the alignment for Economic Affairs of the participating municipalities). It provides research figures concerning the growth of the number of children of international employees in the municipalities that are part of AMA, as well as an overview of the existing international school types and school choices in the region. The plan also provides insight into problems related to school accommodation. A distinction is made between expats who opt for international education and those who opt for (mostly bilingual) Dutch education.

The Delta Plan concludes that the existing international schools should be expanded. It also argues that the region needs two new international schools in order to be able to meet international demands. Haarlem and Haarlemmer

Nieuwe samenwerking op sociaal-economisch en onderwijskundig gebied van provinciale, regionale en lokale overheden met het bedrijfsleven - bij voorkeur in structureel verband - kan voorzien in een gezonde basis voor alleen de bestaande maar ook toekomstige internationale onderwijs. Niet zelden nu er in enkele regio's sprake is van (dreigende) waachtlijsten.

Als voorbeeld van een structureel relevante aanpak geldt het Delta-Plan Internationaal Onderwijs van de Metropool Regio Amsterdam (MIRA). Het betreft een samenwerkingsverband van 33 gemeenten, de provincies Noord-Holland en Flevoland en de stadscorpo Amsterdam. Het plan is eind 2016 uitgerold ten behoeve van het Bestuurlijk Overlegplatform Economische Structuurversteking (bestaande uit de werkdreids Economische Zaken van de deelnemende gemeenten) en voorziet in onderzoekslijsten betreffende de groei van het aantal kinderen van internationale werknemers in de gemeenten die deel uitmaken van MIRA, alomede in een overzicht van de bestaande internationale schooldreids en schoolkeuzen in de regio. Tevens geeft het plan inzicht in knelpunten op het gebied van schoolhuusvesting. Onderscheid wordt gemaakt tussen experts die kiezen voor internationaal onderwijs en experts die kiezen voor (veelal tweetalig) Nederlands onderwijs. Het DeltaPlan concludeert dat de bestaande internationale scholen moeten worden uitgebreid. Voorts wordt aangegeven dat de regio twee nieuwe internationale scholen behoeft om te kunnen voorzien in de toekomstige onderwijsbehoeft. Als locaties worden Haalem en Haalemmermeer genoemd. Daarnaast moet de instroom in het reguliere onderwijs worden gestimuleerd en dient de informatie over het Nederlandse onderwijssysteem te worden verbeterd.

Tweede voorbeeld vanuit de Brabant regio Eindhoven wordt naar samenvoegde met vergelijkbare regio's waar internationale medewerkers en hun gezinnen (zgn. expatriates en foreign locals) belang hebben bij goed en betaalbaar internationaal onderwijs. Bedrijven met internationaal personeel maken veelal een onderscheid tussen zgn. expatriates (dit zijn medewerkers die al in dienst zijn van het betreffende bedrijf in het duisland) en zgn. foreign locals die een lokaal Nederland arbeidscontract krijgen. In de regel wordt het onderwijs van de expatriate kinderen door de bedrijven betaald dan wel vergoed, wat niet het geval is voor kinderen van foreign locals.

Op de innovatie agenda van de Brabant regio staat o.a. een technologische pact waarin alle partijen samenwerken.

Brabant heeft zich tevens de internationalisering van het Nederlandse basis- en voo'tgezet onderwijs, het middelbaar en hoger beroeps onderwijs en het universitaire onderwijs in de regio toe. dit gesteld. Eind 2017 organiseert Brabant over dit onderwerp een zgn. Kennisforum annex conferentie. Een van de doelstellingen is dat binnen 5 jaar alle scholen in de regio de internationalisering in hun onderwijsbeleid hebben opgenomen als onderdeel van een brede Brabant (Onderwijs) Plan, en dit hebben vertaald in specifieke activiteiten, samen met zgn. Multi helix partners (overheid, bedrijven, ouders en kinderen). Het betreft o.a. tweetalig Nederlands-Engels onderwijs en vroeg vreemde talen onderwijs (Engels) zowel in het basis- en voo'tgezet onderwijs als in het beroeps onderwijs in de regio.

Evenals in de regio's Amsterdam en Eindhoven spelen er ook initiatieven betreffende de internationalisering van het Nederlandse onderwijs in Delft en Groningen.

Behalve dat het voorhanden zijn van internationaal onderwijs een belangrijke vestigingsfactor is voor bedrijven in de regio en voor internationale

meer has been mentioned as locations. In addition, offering mainstream education should be encouraged, and the information about the Dutch educational system should be improved.

Second example: the Brabant region of Eindhoven is already working closely together with compatible regions, where international expatriates and their families (so-called INTERNATIONAL SCHOOLISTS) are in good, affordable international education. Businesses with international staff usually distinguish between expatriates (staff already employed by the relevant business in the home country, and foreign locals, who are given a local, Dutch employment contract. In general, education for expatriate children is paid for or reimbursed by the businesses, which is not the case for children of foreign locals.

One of the items on the innovation agenda of the Brabant region is a technology pact, in which all parties cooperate.

It also aims for the internationalisation of Dutch medium primary and secondary education, vocational education and higher professional education and universities in the region. At the end of 2017, Brabant will organise a Knowledge Festival and Conference about this subject.

One of the goals is that within five years all the schools in the region should have included internationalisation in their educational policy as part of a broader Brabant Educational Plan, and have translated this into specific activities in collaboration with so-called Multi Helix partners (government, businesses, parents and children). This involves, among other things, bilingual Dutch-English education (middle and secondary education (English) in primary and secondary education as well as in vocational and professional education.

In addition to the Amsterdam and Eindhoven regions, Delft and Groningen are also developing initiatives with respect to the internationalisation of Dutch education.

The availability of international education is not only an important business location factor for companies in the region and an important consideration for international staff when deciding whether or not to accept a job in the Netherlands, but it also has much to offer to the region. The activities of pupils as part of 'community projects' in the MYP curriculum, for example, have a local focus. As such they are significant for the region. The CAS projects (Creativity, Activity, Service) that are part of the IB Diploma Programme can also contribute to solving or supporting a problem or need occurring in the region. In more general terms, contacts between international and mainstream schools can prepare those mainstream schools to take on elements that support global citizenship and internationalisation of education. To paraphrase a well-known statement: as an

ALS HET AANBOD/SPREIDING VAN INTERNATIONALE SCHOLEN WORDT VERGROOT, ZAL HET VOOR ONS HIGH-TECH STAALBEDRIJF EENVOUDIGER WORDEN OM MEDEWERKERS VANUIT HET BUITENLAND AAN TE TREKKEN VOOR DE VAAK SPECIAALISTISCHE EN MOEILIJK VERVULBARE VACATURES, MET NAME OP MANUFACTURING/RESEARCH EN ENGINEERING GEBIED.
TATA STEEL

medewerkers een belangrijke afweging om al dan niet een baan in Nederland te accepteren, heeft het internationaal onderwijs ook inhoudelijk veel te bieden aan de regio. Zo zijn de activiteiten van leerlingen in het kader van 'community projects' binnen het MYP curriculum lokaal gericht. Als zodanig hebben ze betekenis voor de regio. Ook de CAS-projects (creativity, activity, service) binnen het Diploma Programme van een IB kunnen bijdragen aan het oplossen of ondersteunen van een in de regio spelend probleem of behoefte. Meer in het algemeen zouden contacten tussen internationale scholen en reguliere scholen inspirerend kunnen zijn voor die reguliere scholen om elementen op te nemen die globaal citizenship en internationalisering van het onderwijs ondersteunen. Om een bekende uitspraak te parafrazeren: denk als internationaal school niet alleen wat de regio kan doen voor de school, maar ook wat de school kan doen voor de regio.

Over het belang van internationaal onderwijs voor de regio, over het belang van gestructureerd overleg om te komen tot een goede behoeftebeoordeling en een financieel en facilitair gezond internationaal onderwijs en over de samenwerking met het regulier onderwijs zal SIO in het voorjaar van 2018 een concrete organisatie.

Samenvaltend: de eerste internationale scholen waren particuliere scholen en ontstonden in de regio Den Haag. Wat aanvankelijk alleen een behoefte leek van ambassades, internationale organisaties en enkele multinationals, bleek in de zich globaliserende economie al snel ook een behoefte van het bedrijfsleven in brede zin. De introductie van mede door de overheid gefinancierd internationaal georiënteerd onderwijs, voorzag dan ook in een grote behoefte. Het internationaal onderwijs concentreert zich vooralsnog vooral in de vier grote gemeenten en Eindhoven, maar bij voortdurende regionale ontwikkeling zal het internationaal onderwijs ook in de andere regio's een sterkere groei doormaken. Dit vraagt een samenspel van regionale actoren, die de vraag via gestructureerd overleg in kaart moeten brengen, initiatieven moeten nemen en in huisvesting moeten voorzien. Het vraagt tevens om betrokkenheid van een slimmere landelijke overheid, die waar nodig in goede afstemming met provinciale overheden, ruimte schept voor lokale/regionale initiatieven van betrokken stakeholders voor de stichting of uitbreiding van internationale onderwijsvoorzieningen.

international school, don't just think about what the region can do for the school, but also what the school can do for the region

The Foundation for International Education will organise a conference in the spring of 2018. It will deal with the importance of international education for the region, the importance of structured consultation in order to arrive at a good needs assessment and international education that is healthy in terms of finance and facilities, and the interaction with mainstream education

Summarising the first international schools were private schools that were opened in the Hague region. What initially only seemed a need experienced by embassies, international organisations and a few multinationals, soon turned out to be a need of the corporate sector in general in the globalising economy. The introduction of internationally oriented education, financed partly by the government, therefore fulfilled a great need. As yet, international education is concentrated in the four large municipalities and Eindhoven, but if the regional development continues, international education will also experience strong growth in the other regions. This requires concerted action from regional actors, who should identify the demand by means of structured consultation. It also initiatives and provide accommodation. It also requires commitment from a stimulating national government, which creates scope where necessary in proper consultation with provincial governments - for local/regional initiatives of stakeholders involved for the foundation or expansion of international educational facilities

Uitdagingen Challenges en nieuwe and new ontwikkelingen developments

De vormen van internationaal onderwijs in Nederland zijn de laatste decennia toegenomen en uitgebreid.

Tegetlijk is er een groeiende vraag te constateren. Dit vraagt om uitbreiding van bestaande locaties en afhankelijk van initiatieven van partners in de regio, mogelijk ook nieuwe vestigingen. Het faciliteren van de groei schept om te beginnen al een aantal uitdagingen⁹:

• Waar de groei geen gelijke tred houdt met de vraag, ontstaan wachlijsten. Dat is op de helft van het aantal internationale scholen het geval.¹⁰ Het ministerie van EZ en de regio's Den Haag en Amsterdam trekken samen 10,7 miljoen Euro uit om op korte termijn de wachlijsten in deze regio's te kunnen wegwerken. (Bericht EZ 11-3-2017)

• Zowel bij uitbreiding als bij nieuwe vestiging is vaak de huisvesting een probleem. De voor regulier onderwijs geldende norm is te krap voor internationaal onderwijs. De onderwijsmethode en de heterogeniteit van de leerlingen dwingen tot kleinere groepen, zodat meer ruimte noodzakelijk is. De gemeente Den Haag houdt daar inmiddels als eerste expliciet rekening mee in de formule voor de berekening van de benodigde ruimte.¹¹ Huisvesting komt ook als eerste prioriteit naar voren bij de knelpunten van bestaande scholen, men kan met de bestaande voorzieningen het curriculum niet optimaal realiseren.

• Ook de financiering kent bij groei een probleem. De bekostiging is gebaseerd op het aantal leerlingen van het voorgaande leerjaar ("1:1 bekostiging"). Bij groei betekent dit een noodzakelijke voorfinanciering van de uitgaven door het betrokken bestuur. Het rijk zou samen met de betrokken provincies en gemeenten partij kunnen zijn om te bereiken dat alle belanghebbenden gezamenlijk komen tot garantstelling en startkapitaal voor nieuwe initiatieven.

Naaft deze aan groei gerelateerde uitdagingen vraagt ook een aantal lopende ontwikkelingen aandacht:

• Het is lastig voor internationale scholen om docenten uit het buitenland te kunnen beroemen. Met name docenten van buiten de EU omdat het moeilijk is voor de kwalificatie van deze docenten erkenning van DUO

⁹ Rapporten 2016, pag 24 e.v.

¹⁰ Rapporten 2016, pag 23

¹¹ Toelichting Detachering Internationale Onderwijs, Metropool Regio Amsterdam pag 7

The different forms of international education in the Netherlands have been increased and expanded over the past few decades. At the same time, there has been a growing demand. This requires the expansion of existing locations and, depending on initiatives of partners in the region, possibly also new locations. Facilitating this growth immediately creates a number of challenges:

• Where growth does not keep up with demand, this will lead to waiting lists. This is the case in half of the international schools.¹⁰ The Ministry of Economic Affairs and the regions The Hague and Amsterdam together will invest 10.7 million Euro to solve in the short term the problem of the waiting lists in these regions. (bulletin EA, 11-3-2017)

• Accommodation is often an issue when expansion or a new location is concerned. The standard that applies for mainstream education is too narrow for international education. The teaching methodology and the heterogeneity of the pupils demand smaller groups, which means more space is required. The Municipality of The Hague has been the first to explicitly take this into account in the formula for calculating the required space.¹¹

Accommodation is also put forward as the first priority in the problems faced by existing schools, the curriculum cannot be provided optimally on the basis of the existing facilities.

• Financing also poses a problem in the case of growth. Funding is based on the number of pupils in the preceding school year ("1:1 funding"). In the case of growth, this means essential pre-financing of the expenses by the relevant board. The central government and the provinces and municipalities concerned could jointly contribute to achieving that all stakeholders together get a guarantee and start up capital for new initiatives.

In addition to these growth-related challenges, there are also a number of ongoing developments that require attention:

• It is difficult for international schools to appoint teachers from abroad. This applies in particular to teachers from outside the EU, as it is hard to obtain recognition from the

te verkrijgen. Des te meer geldt dit voor typische IB-vakken zoals Theory of Knowledge, waarvoor geen Nederlands equivalent bestaat. Daarnaast is het lastig docenten uit het buitenland aan te trekken omdat de salariering in het Nederlandse onderwijs behoudend lager ligt dan met name in de UK en Ierland. Het feit dat de salarissen in ons land lager liggen heeft als extra nadelig effect dat de 30% regeling, die voor de betrokken docenten belastingtechnisch interessant is, niet kan worden toegepast. Deze kent nu een ontregening.

In 2018 wordt waarschijnlijk de regelgeving op het lerarenregister van kracht, zij het vermoedelijk alleen voor de van rijkswege bekostigde scholen. Dit kan de aanstelling en het in dienst houden (herregistratie) van leraren bij IGO scholen compliceren.

Ouders verlangen onderwijs dat aansluit op hun wensen en op de capaciteiten van hun kinderen. Hoewel er al een verscheidenheid is aan programma's, zijn er toch nog belangrijke hiaten. Dat kan ook een kwestie van onbekendheid zijn. Zo noemt een aantal scholen in de Regioplan 2016 studie het ontbreken van Engelstalig vmbo/havo aanbod. Dat is op zich juist, maar een 11-tal ROC's heeft onder de vlag IYS Alliance (International Vocational Schools, www.iys-alliance.nl) een aanbod binnengebracht op mbo-niveau, mede gebaseerd op de Engelse BTCC (Business and Technician Educational Council, UK) certificaten, dat prima geschikt is voor internationale leerlingen die geen IB-DP programma kunnen of willen volgen en meer praktisch gericht vervolgonderwijs willen. Tevens vindt momenteel overleg plaats tussen het werkveld en het ministerie van OCW over de introductie van IB-Career (Career Related Programme) aan IGO-scholen, wat ook een meer praktijkgericht IB-programma in zal houden in combinatie met BTCC-modules.

In het kader van het zijn, passend onderwijs is de vraag aan de orde hoe om te gaan met leerlingen die een vorm van speciaal onderwijs behoeven. De reguliere Nederlandse lagere scholen met een IGO-afdeling kennen daarvoor voorzieningen middels regionaleverbanden, maar het is nog niet in alle regio's uitgekristalliseerd of en hoe de IGO-afdelingen van die scholen hiervan gebruik kunnen maken. Wanneer zij geen bereep kunnen doen op de voor het regulier onderwijs beschikbare faciliteiten, zou een alternatieve ondersteuning op zijn plaats zijn. De niet van rijkswege bekostigde internationale scholen zullen hiervoor waarschijnlijk afzonderlijke overeenkomsten moeten sluiten ter bekostiging van een en ander.

Ouders verlangen
Parents want
onderwijs dat aansluit
education that is in keeping
op hun wensen en
with their wishes and
op de capaciteiten
of their children's
van hun kinderen
abilities

TOT SLOT IN CONCLUSION

We hebben een reis gemaakt door het veelkleurig landschap van internationaal onderwijs. De groeiende internationale arbeidsmobiliteit heeft de vraag naar dit onderwijs versterkt. Het internationaal onderwijs, zowel publiek als privaat, is een meetwaarde voor onze economie. De sector is er redelijk in geslaagd om met de trend mee te groeien, maar meer nog dan bij het regulier onderwijs, levert groei ook knelpunten op. In veel gevallen zal daarom uitbreiding van al bestaande voorzieningen de voorkeur verdienen. In regio's die zich ontwikkelen tot een nieuwe focus van internationale bedrijvigheid en willen starten met internationaal onderwijs, zullen actoren (besturen, gemeenten, bedrijfsleven) een goede behoefte-analyse moeten uitvoeren en een businessplan op moeten stellen om tot een verantwoord start te komen. Maar ook voor de bestaande internationale scholen zijn goede contacten met de stakeholders in de regio van groot belang voor het realiseren van goede randvoorwaarden voor het onderwijs en ook voor het via het onderwijs weer dienstbaar zijn aan de regio.

Maar de partners in de regio kunnen niet alles oplossen. Voor een aantal van de designeerde knelpunten is het nodig dat de overheid actie neemt. Het is in elk geval een goede zaak dat OCW en EZ nader onderzoek hebben gedaan naar aanleiding van de signalen begin 2015 van SID en de vereniging Dutch International Schools. De door SID en DIS designeerde knelpunten werden daarin bevestigd en nader geïllustreerd.

Het is nu tijd om actie te nemen op deze punten, in het belang van ouders en leerlingen en in het perspectief van economische ontwikkeling.

We have made a journey through the multi-coloured landscape of international education. Growing international employment mobility has increased the demand for this kind of education. International education, both public and private, adds value to our economy. The sector has been reasonably successful in growing in line with this trend, but such growth also leads to problems, even more so than in mainstream education. In many cases it will therefore be preferable to expand existing facilities. In regions that are developing into a new focus for international activity and wish to start offering international education, actors (boards, municipalities and the corporate sector) will have to carry out a proper needs analysis and draw up a business plan to enable them to start this process responsibly. But for existing international schools, good contacts with the stakeholders in the region are also very important in order to create the right conditions for education, and for that education to be of service to the region.

But the partners in the region cannot resolve all the issues. A number of the identified problems require the government to take action. It is certainly a positive development that the Ministry of Education, Culture and Science and the Ministry of Economic Affairs have done further research following the warnings issued by the foundation for International Education and the Association of Dutch International Schools at the beginning of 2015. This research confirms and further illustrates the problem areas identified by the Foundation for International Education and the Association of Dutch International Schools.

Now is the time to take action with regard to those areas, in the interest of parents and pupils, and within the perspective of economic development.

Het hoogste resultaat van het onderwijs is tolerantie

Hellen Keller
Amerikaanse schrijfster
1880 - 1968

Colofon

Dit is een uitgave van Stichting Internationaal Onderwijs, april 2017.
De digitale versie is te vinden op www.sio.nl/destaat2017. De tekst van
deze publicatie is vrij beschikbaar onder voorwaarde van bronvermelding.
This is a publication of the Foundation for International Education in The Netherlands
April 2017. The digital version is on www.sio.nl/destaat2017. The text of this publication
is free available under condition of acknowledgement.

Redactie/Editing: Chiel Penique.
Eindredactie/Final editing: Chiel Penique & Hans 's-Gravesande.
Grafisch ontwerp/Graphic design: Nog frisser, www.nogfrisser.nl
Engelse vertaling/English translation: Jimmi Translations.
Cijfermatige gegevens/information in figures: B&T Onderwijsadvies.
Drukwerk/Printing: Drukkerij van Beekun, Zwagg.
Beeld/Images: Tychos Eye Photography, Morguefile (omslag/cover), Pixabay.

- Onze divisie '**New Energies**' zet in op nieuwe businessmodellen (bijv. wind-op-zee), brandstoftechnologieën en geïntegreerde energieoplossingen.
- Als mede-oprichter van de **Transitie Coalitie** verenigen we het Nederlandse bedrijfsleven dat ambitieus de energietransitie wil vormgeven.
- Met onze partners gaan we de **offshore windparken** Borssele III & IV bouwen; onze winnende tender heeft een spectaculaire daling van de kostprijs laten zien. We zijn al meer dan 10 jaar mede-eigenaar van NoordzeeWind, destijds het eerste Nederlandse offshore windpark.
- We ontwikkelen **schonere brandstoffen**:
  - Met **LNG** bieden we een schoner alternatief voor diesel en stookolie in de scheepvaart en zwaar wegverkeer.
    - Dit jaar charteren we 15 **door LNG aangedreven binnenvaartschepen** voor onze eigen activiteiten in Noord-West Europa.
    - Een **LNG-bunkerschip** dat we momenteel bouwen, zal vanuit de Rotterdamse haven schepen op zee van LNG voorzien.
    - Langs de weg hebben we in Nederland vijf **LNG-tankstations voor vrachtwagens** geopend, en het voornemen om het netwerk in Europa verder uit te breiden.
  - We onderzoeken door **waterstof** aangedreven elektrisch vervoer in Nederland.
    - In Duitsland realiseren we samen met partners een netwerk van **400 waterstof-tankstations** (2023 gereed).
    - We maken deel uit van de **Hydrogen Council**, een groep van 13 energiebedrijven en autofabrikanten, die de komende vijf jaar gezamenlijk €10 miljard in waterstof gerelateerde producten investeert om waterstof geschikt te maken als brandstof van de toekomst.
    - We werken samen in een door TU Delft geleid project waarin de waterstofauto electriciteitscentrale wordt, *the Car as Powerplant*.
  - Wereldwijd zijn wij één van de grootste 'blenders' van **biobrandstoffen**.
    - Onze Braziliaanse deelneming Raízen produceert bio-ethanol uit suikerriet, gebruikt als transportbrandstof.
    - In Nederland mengen wij in 2017 – conform de EU-verplichting – 7,75% biobrandstof bij in diesel en benzine. Dit percentage stijgt jaarlijks tot 10% in 2020.
- We streven er naar **de energie- en CO₂-efficiëntie** van onze **raffinage- en chemiefabrieken** te vergroten.
  - Onze raffinaderij in Pernis levert **CO₂ aan tuinders** die deze in de lucht van hun kassen brengen, zodat gewassen sneller kunnen groeien.
  - We gaan industriële **restwarmte** leveren aan het Rotterdamse warmtenet, om 16.000 huishoudens van energie te voorzien en de netto CO₂-uitstoot in de regio omlaag te brengen.
  - We investeren in **schonere producten en productieprocessen** waarmee we in de veranderende energiebehoeften van onze klanten voorzien.
- Met **de inzet van gas**, met de flexibiliteit die dit biedt, maken we een natuurlijke ruggengraat mogelijk in een energiesysteem met een groot aandeel hernieuwbare energie.
- We investeren in **CO₂-arme energietechnologieën**
  - We zijn lid van het Oil and Gas Climate Initiative (OGCI), dat via het **OGCI Climate Investments** partnerschap de komende jaren 1 miljard dollar investeert in technologieën die de uitstoot van broeikasgas tegengaan.

- In ons technologiecentrum in Amsterdam doen we in samenwerking met anderen **onderzoek** naar CO₂-arme energietechnologieën en duurzame oplossingen voor energie en chemie (CBBC, GROW, CCS).
- Met **Shell Technology Ventures (STV)** participeren we (mondiaal) in bedrijven die veelbelovende technologieën ontwikkelen, zoals het Nederlandse 2-B Energy (innovatieve windmolens) en het Britse Kite Power Systems (vliegers om energie op te wekken).
- Om de instroom van technisch talent te waarborgen, willen we samen met onze partners met ons **Generation Discover**-programma de komende jaren 1 miljoen jongeren inspireren voor wetenschap en techniek.

UNILEVER

Unilever CEO Paul Polman was a member of the High Level Panel advising the UN Secretary General on the SDG framework in the making, and has been appointed an SDG Advocate.

Moreover, Paul Polman co-initiated the Business & Sustainable Development Commission (BSDC). BSDC has recently published an authoritative report on the 12 trillion US dollar economic opportunity stemming from implementation of the SDGs, and as such aims to unleash major business investment in the SDGs.

Through the Unilever Sustainable Living Plan, we are helping deliver progress against the SDGs; our recently published Annual Report shows how our USLP and the SDGs are aligned.

In 2016 our Sustainable Living brands – that is, brands that combine a strong social purpose with sustainable products - grew 40% faster than the rest of the business and contributed half our growth. We focus on those SDGs, where we can make the biggest impact through our reach, influence and brands.

The Sustainable Living Plan contributes to SDG 2 (zero hunger) through the targets we have set to improving health and wellbeing, including 100% sustainable sourcing by 2020, and training of smallholder farmers (a.o. through a variety of partnerships) with the objective to improve livelihoods with a special focus on women.

The importance of the latter is also covered by SDG 5 on gender equality, and Unilever actions in this area include Dove's self-esteem campaigns for girls and women.

Our hygiene brands - Lifebuoy, Domestos, Pureit and Signal - were developed and launched with the aim of improving health through better hygiene and sanitation, thereby contributing towards SDG 6.

SDG 13 on Climate Action is reflected in the Sustainable Living Plan targets to reduce environmental impact.

In November 2015, in the run up to the Paris Climate Summit, Unilever committed to become 'carbon positive' by 2030, which means we will:

- source 100% of our total energy across our operations from renewable sources by 2030
- source all our electricity purchased from the grid from renewable sources by 2020
- eliminate coal from our energy mix by 2020

In order to achieve our target of 'carbon positive' by 2030, we intend to directly support the generation of more renewable energy than we consume and make the surplus available to the markets and communities in which we operate.

In the 12 months to September 30 2016, 31.6% of our total energy (heat and electricity) was from renewable sources, 63% of our electricity sourced from the grid was from renewable sources, 97

manufacturing sites across 28 countries now use 100% renewable grid electricity. As of end Q1 2017 we have 11 manufacturing sites that are zero carbon.

Unilever has been a strong advocate of the Tropical Forest Alliance (TFA), which is combating deforestation in global key commodities, a major drivers of climate change.

We are proud that Unilever is recognised as a world leader for action on climate change by the Carbon Disclosure Project.

In the Netherlands, Unilever is working together in partnership with ENECO as from 2016 to ensure all Unilever locations in the Netherlands solely operate on the basis of energy powered by Dutch windmills.

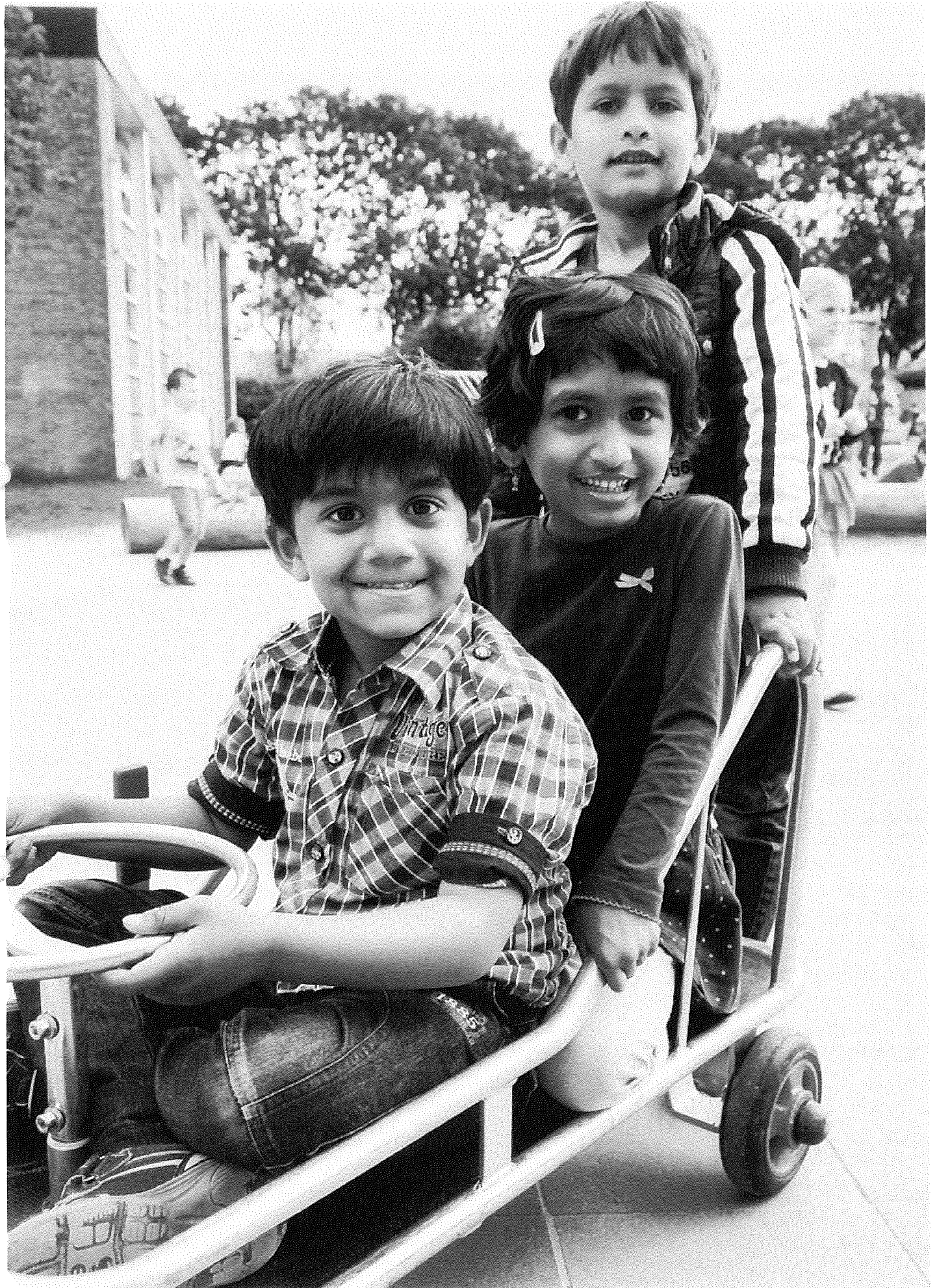
Moreover, we are working in partnership with WWF and the Missing Chapter Foundation in the "Waterspaarders" programme in order to reduce the duration of warm water showering, thereby limiting CO-2 emissions in The Netherlands.

The SDGs are in sum in many ways an external validation of our sustainable business model, and evidence that sustainability fuels better and more equitable business growth and opportunity.

For more information please see: <https://www.unilever.com/sustainable-living/>

Stichting Internationaal Onderwijs
De heer drs. A.J.E.G. Renique
Bugel 8
2907 GA CAPELLE A/D IJSSEL

Kenmerk: 201700612

Den Haag, 3 mei 2017

Geachte heer Renique,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Drs. E.L. Schippers

201700613

Aan de Tweede Kamer der Staten Generaal
Kabinetformatie 2017
t.a.v. de informateur, mevrouw E.I. Schippers
Postbus 20018
2500 EA 's-Gravenhage

Betreft: stijging aantal wettelijke beschermingsmaatregelen zoals bewindvoering

Geachte mevrouw Schippers,

Graag vragen wij als branche- en beroepsorganisaties uw aandacht voor het volgende.

De afgelopen jaren is het aantal personen, waarop een wettelijke beschermingsmaatregel van toepassing is, behoorlijk gestegen. Het gaat hierbij om maatregelen als bewindvoering, mentorschap en curatele. Het zijn daarbij de rechtbanken die de beslissing nemen of een beschermingsmaatregel moet worden ingezet dan wel moet worden geconitueerd.

In pakweg 30% van de gevallen gaat het om problematische schuldensituaties, veelal sterk beïnvloedt door structurele gedragskenmerken van de betrokken personen. In circa 70% gaat het om personen met een verstandelijke beperking of om psychische probleemsituaties als dementie of niet-aangeboren hersenletsel. Gelet op de demografische ontwikkelingen zal bijvoorbeeld ook het aantal mentorschapssituaties naar verwachting in de komende jaren sterk gaan stijgen.

Sinds 2014 gelden er scherpe kwaliteitseisen voor de wettelijke vertegenwoordigers bewindvoerders, mentoren en curatoren. Het daaraan voldoen wordt indringend getoetst door het Landelijk Kwaliteitsbureau dat ondergebracht is bij de Rechtbank Oost Brabant in Den Bosch. Daar bovenop monitoren onze verenigingen nog de kwaliteit en opleidingseisen van de bij ons aangesloten personen en bedrijven. We kunnen dus zeggen dat we er gezamenlijk voor zorg dragen dat de kwaliteit van bewindvoering heden ten dage in zijn algemeenheid uitstekend is te noemen.

De stijging van het aantal beschermingssituaties brengt vanzelfsprekend ook een omvangrijke toename van de kosten met zich mee. In een aanzienlijk aantal gevallen kunnen deze kosten niet worden gedragen door de betrokken personen, maar komen deze ten laste van de bijzondere bijstand.

Gemeenten zijn dan ook geconfronteerd geworden met een toenemend beslag op de middelen voor bijzondere bijstand. In sommige gemeenten zijn de bedragen die ten laste van het budget voor bijzondere bijstand zijn gekomen, de laatste jaren met wel 600% gestegen. De kosten van bewindvoering zijn in enkele gemeenten inmiddels verantwoordelijk voor de bestemming van meer dan de helft van het budget voor bijzondere bijstand.

Begrijpelijk is dat de VNG en gemeenten zoeken naar alternatieven. Zoals het inzetten van minder vergaande instrumenten als budgetbeheer, beschikbaar stellen van budgetcoaching en de inzet van vrijwilligers. Dit soort instrumenten zijn echter juist niet doeltreffend genoeg en onvoldoende dwingend. Diverse pilots en experimenten, waar ook onze verenigingen bij betrokken waren, zijn dan ook mislukt of boekten onvoldoende resultaat.

Voorts is er sprake van gedwongen winkelnering bij gemeentelijke of regionale kredietbanken. Ook komt voor dat vrijwel de volledige financiële reserve en bufferruimte, die door bewindvoerders nauwgezet is opgebouwd, door gemeenten wordt ingezet. Hoogst ongewenst. Uiteindelijk zal de schade die wordt aangericht gaan leiden tot het juist gaan toenemen van het aantal (extreme) probleemsituaties en uiteindelijk ook tot juist een stijging van de kosten. Het kind wordt met het bekende badwater weggegooid.

Wij als brancheorganisaties zien heel goed in dat de fors gestegen kosten van beschermingsmaatregelen ten koste gaan van de voor het overige armoedebeleid van gemeenten beschikbare financiële middelen. En dat vinden ook wij onacceptabel.

Wij zouden u willen verzoeken om tijdens de formatiebesprekingen aandacht aan deze niet geringe problematiek te willen geven. En de mogelijkheden van het overstappen naar een andere bekostigingssystematiek nadrukkelijk onder ogen te gaan zien of in het begin van de nieuwe kabinetsperiode te (laten) onderzoeken.

Te denken valt daarbij in het bijzonder aan een systematiek zoals we die ook kennen bij de kosten van rechtsbijstand. Het onderbrengen van de vergoeding van de kosten van bewindvoering, mentorschap en curatele in een afzonderlijke regeling en een eveneens afgescheiden budget, zoals ook in bijvoorbeeld de WMO het geval is, zou eventueel een alternatief kunnen zijn.

Wij vertrouwen er op dat u en de onderhandelende partijen tijdens en na de kabinetsformatie aandacht voor het bovenstaande zullen hebben.

Met vriendelijke groet,

Namens de

- * Branchevereniging voor Professionele Bewindvoerders en Inkomensbeheerders (BPBI)
- * Nederlandse Branchevereniging voor Professionele Bewindvoerders (NBPB)
- * Nederlandse Branchevereniging voor Bewindvoering en Inkomensbeheer (NBBI)
- * Nederlandse Beroepsvereniging voor Professionele Mentoren (NBPM)
- * Vereniging van Wettelijke Vertegenwoordigers (VeWeVe)

Sjon Reimink,
Voorzitter VeWeVe
Postbus 168
8170 AD Vaassen
voorzitter@veweve.nl
06-10418542

cc Tweede Kamerfracties VVD, CDA, D66 en GroenLinks

Stichting VeWeVe
De heer S. Reimink
Postbus 168
8170 AD VAASSEN

Kenmerk: 201700614

Den Haag, 3 mei 2017

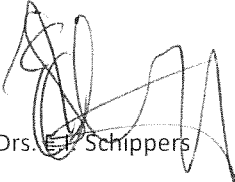
Geachte heer Reimink,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik een grote hoeveelheid brieven, nota's en verzoeken.

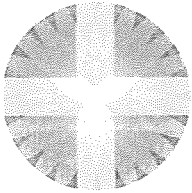
Ik vertrouw erop dat u zult begrijpen dat het voor mij niet mogelijk is om daarop inhoudelijk te reageren.

Hoogachtend,

Drs. E. J. Schippers

Protestantse Gemeente te Elst
Sint Maartenstraat 32 b
6661 DA Elst

telefoon 0481 - 371357
e-mail info@pg-elst.nl

201700615

Aan de politieke partijen, die betrokken zijn bij de formatie van een nieuw kabinet
T.a.v. Mevrouw E.I. Schippers
p/a Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Elst, 21 april 2017

Hoogedelgestrenge mevrouw Schippers,

Uit vaak onverwachte hoek worden er momenteel oproepen aan de bij de formatie betrokken partijen gedaan om vaart te maken met de bestrijding van de klimaatverandering. Daar komt dan deze oproep bij, van de kerkenraad van een Protestantse Gemeente te Elst, ergens in de provincie. Wij realiseren ons, dat dit een appèl is, dat gemakkelijk terzijde kan worden gelegd. Wat zou daarvan de toegevoegde waarde zijn?

Laten we allereerst zeggen, dat we geen Joods-Christelijke achtergrond hoeven te hebben om uitermate bezorgd te zijn over de veranderingen in het klimaat, die onderhand zichtbaar worden. Bezorgd zijn we al als gewone burgers van Nederland. In grote delen van Afrika blijft regen uit. De ijskappen van de Noordpool en Antarctica smelten. Gletsjers trekken zich terug. Oceanen warmen op en verzuren. Het zijn veranderingen, die onomkeerbaar en onbeheersbaar kunnen worden, als het ons niet lukt om de opwarming tot maximaal twee graden te beperken. Vooral dan zullen onze kinderen en kleinkinderen steeds vaker geconfronteerd worden met misoogsten, overstromingen en extreem weer. Hele stukken van de aardbodem zouden onbewoonbaar kunnen worden, waardoor er vluchtelingenstromen op gang komen, waarbij de huidige migratie zwak afsteekt.

Een vraagstuk, dat rechts en links overbrugt

Maar ook als gewone burgers van Nederland realiseren we ons, dat we voor een bijna onmogelijke opgave staan om de partijen aan te spreken, die bij de formatie van een nieuw kabinet betrokken zijn. Ons land kan dan hebben bijgedragen aan de totstandkoming van het klimaatakkoord van Parijs, over de urgentie van de te nemen maatregelen wordt verschillend gedacht. Bovendien staan de politieke partijen onderling voor sterk uiteenlopende en vaak tegenstijdige uitgangspunten en belangen.

Soms zijn er echter kantelpunten in de geschiedenis, waardoor alles in een ander perspectief komt te staan. De komende kabinetsperiode bestrijkt vier jaar en juist in deze periode komt het erop aan om de veranderingen in het klimaat beheersbaar te houden. Het gaat daarbij om een vraagstuk, dat alle belangen overstijgt. Een vraagstuk, dat om staatsmanschap vraagt. Niet toevallig komen er in de aanloop van een nieuw kabinet initiatieven en oproepen vanuit het bedrijfsleven en de samenleving om op het terrein van duurzaamheid rechts en links te overbruggen:

1. Oproep van de "Dutch Sustainable Growth Coalition": Een brede groep toonaangevende bedrijven onder voorzitterschap van voormalig politiek leider Jan Peter Balkenende doet op 29 maart jl. een oproep voor een "Deltaplan energie en klimaat", waaraan de desbetreffende bedrijven zelf willen meebetalen. Van KLM, Heineken, Philips en DSM tot Akzo Nobel, Unilever, Shell en Friesland Campina: allemaal vinden ze dat er voor de komende twintig jaar een investeringsagenda nodig is van enkele honderden miljarden euro's. Niet alleen het klimaat staat op het spel. Doorgaan op de oude weg houdt ook in, dat de Nederlandse economie in het slop raakt, dat tienduizenden banen verloren gaan en dat ons land zijn concurrentiepositie kwijt is;
2. Andere initiatieven uit het bedrijfsleven: Daags na de verkiezingen is er het pleidooi van de werkgeversorganisatie VNO-NCW, MKB Nederland en de boerenorganisatie LTO voor een "sterke, duurzame, inclusieve economie". Er wordt gedacht aan een klimaatwet en net als bij de "Dutch Sustainable Growth Coalition" aan een deltaplan, waarin eveneens enorme investeringen in een energietransitie worden opgenomen. Op 29 maart presenteert de Bouwsector vervolgens de "Bouwagenda", die een omslag naar een circulaire economie wil verwezenlijken door energieneutraal te bouwen en de bestaande woningvoorraad te verduurzamen;
3. Oproep vanuit de duurzaamheidsbeweging: In de dagbladen verschijnt in week 12 een "Oproep aan het nieuwe kabinet" om een 'Energiecommissie' in te stellen en ook daarin wordt gesproken over een Deltaplan. Het initiatief ligt bij gangmakers op het terrein van duurzaamheid, zoals Herman Wijffels en Marjan Minnesma. De oproep wordt ondersteund door duizenden burgers en bouwt voort op de actie "Klimaat is niet links of rechts", waarbij op grote billboards ook de topbestuurders van DSM, Unilever en Philips te zien waren;
4. Klimaatmanifest Politieke Jongerenorganisaties: Daarnaast is er de oproep vanuit de politiek zelf, door de jongerenorganisaties van tien politieke partijen, van links naar rechts, onder leiding van Jan Terlouw. Hun wens is, dat het principe "De vervuiler betaalt" uitgangspunt wordt van het toekomstig kabinetsbeleid.

De sleutelpositie van VVD en CDA

Uit onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving naar de verkiezingsprogramma's bleek enkele maanden geleden dat het alleen met de plannen van D66, GroenLinks en ChristenUnie mogelijk is om doelstellingen van het akkoord van Parijs te behalen. Het beleid dat de VVD voorstaat, haalt de doelstellingen niet, zo was de conclusie. En het CDA liet het verkiezingsprogramma niet onderzoeken, omdat de Christendemocraten vinden dat initiatieven om het klimaat te verbeteren uit de samenleving moeten komen en niet van de overheid.

Maar als het nu eens de samenleving is, die een appèl doet op de politiek om de handen ineen te slaan? En als het nu eens de markt is? Zo stelt het bedrijfsleven bijvoorbeeld, dat investeerders in onzekerheid verkeren, als er niet een duidelijk meerjarenbeleid wordt vastgelegd. Investerings blijven dan uit. Daarnaast zijn ook overheidsgaranties nodig om voldoende privaat geld los te krijgen, om bijvoorbeeld institutionele beleggers als de grote pensioenfondsen te interesseren. En evengoed geldt dit voor individuele leden van onze Protestantse Gemeente: Waarvoor zouden wij op dure biologische voeding overgaan, als onze burens 'kiloknallers' bij de supermarkt kunnen kopen, waarvoor boeren worden onderbetaald?

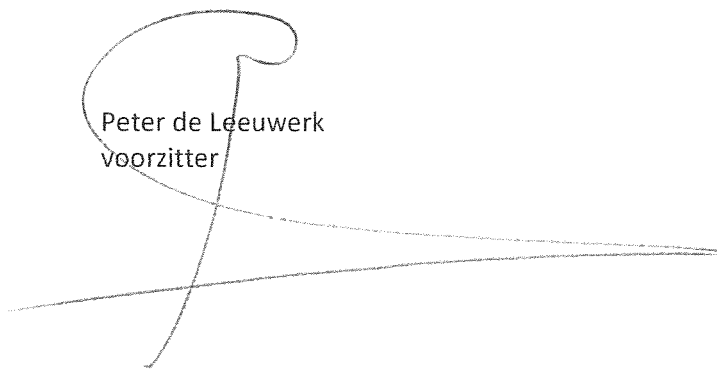
Een appèl

Duurzaamheid was nauwelijks een item tijdens de verkiezingscampagne. De identiteit van Nederland, inclusief de daarbij behorende waarden en normen, waren dat wél – en er zijn nogal wat partijen geweest, die zich op de Joods-christelijke achtergrond van onze cultuur beriepen. Op basis hiervan durven wij het aan om een beroep te doen op de politieke partijen, die in onderhandeling zijn voor een nieuw kabinet. Niet alleen als burgers van dit land, maar ook als vertegenwoordigers van die Joods-Christelijke traditie doen wij een beroep op u. Want deze traditie vertelt ons, dat wij niet alleen verantwoordelijkheid hebben voor de schepping of het milieu of hoe u het ook maar wilt

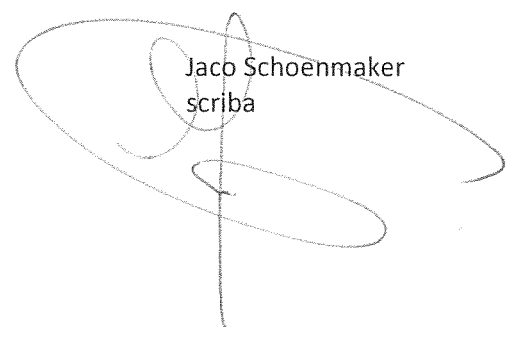

noemen, maar dat wij er ook een onderdeel van vormen. Dat maakt ons als mensen kwetsbaar en het zijn dan vooral de arme landen veraf en de minderbedeelde mensen overal, die als eersten de rekening betalen. Noem het wellicht een welbegrepen eigenbelang om dit niet uit de hand te laten lopen.

Met een vriendelijke groet,
Namens de Kerkenraad,

Peter de Leeuw
voorzitter

Jaco Schoenmaker
scriba

